

2023

February 06 - 07

Lyon, France

 InterSci

CONFERENCE
PROCEEDINGS

VI International
scientific and practical conference
Peculiarities of the manifestation of
science in the academic subject

Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference

Peculiarities of the manifestation of science in the academic subject

Lyon, France

February 06 – 07, 2023

UDC 001

Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference «Peculiarities of the manifestation of science in the academic subject», February 06 – 07, 2023, Lyon, France by the «InterSci». 82 p.

ISBN – 9-789-40368-987-6

Coordinator

Olga Timofeeva

Manager «InterSci»

Editorial board

Nataliia Orlova

Doctor of Medical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Medicine and Health Organization, National Pirogov Memorial Medical University

Oksana Shevchuk

Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor of Constitutional, Administrative and financial law of the Faculty of Law, Western Ukrainian National University

Nataliya Mentuh

Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor of Constitutional, Administrative and financial law of the Faculty of Law, West Ukrainian National University

The collection of proceedings of international scientific and practical conference is an electronic publication for a wide audience of interested scientists. Students, postgraduates, doctors and candidates of sciences, scientific and pedagogical workers, specialists of various profiles and directions and other interested persons of the international scientific community submit their materials for publication. The published theses reflect the authors' vision of the development of modern science and educational trends.

E-mail: info@intersci.eu

Homepage: <https://intersci.eu>

© Team of conference participants, 2023

TABLE OF CONTENTS

ARCHITECTURE AND ART HISTORY

- Зображувальні особливості орнаменту: мова та засоби виразності 5
Марущак О.В., Соловей В.В., Білоносова А.О., Шовкалюк А.В.

BIOLOGICAL AND CHEMICAL SCIENCES

- Закономірності росту плодів різних генотипів чорно-рябої худоби 11
Присяний С.Б.

ECONOMIC SCIENCES

- Структура та види бізнес-проектування на підприємстві 14
Ващук К.В.

- Маркетинг персоналу у сучасних умовах 17
Єременко О.А.

- FinTech інновації ЄС як платформа для розвитку фінансової інклюзії 20
Парубець О.М., Садчикова І.В., Кальченко О.М., Тарасенко О.О.

- Особливості переоцінки основних засобів на виробничих підприємствах 25
Химич І.О., Демко І.І.

GEOGRAPHICAL SCIENCES AND TOURISM

- World experience and the Ukrainian way of transforming university education into a system for training specialists in the tourism industry 29
Vulycheva T., Hryniuk T.

- Комплексний корисний продукт туристичної дестинації у післявоєнному відновленні індустрії 33
Цвілий С.М., Гурова Д.Д., Кукліна Т.С., Журавльова С.М.

LEGAL AND POLITICAL SCIENCES

- Соборність України: історико-правовий вимір 38
Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф., Бурлака А.А., Шаповалова О.В.

MEDICAL SCIENCES

- Дослідження показників безпечності добавки дієтичної "Тайро Ультра" 43
Курділь Н.В., Щуцька Т.О., Худайкулова О.О., Завальна В.В.

Current issues of the integration of psychohygiene in pediatrics and family medicine 47
Serheta I.V.

PEDAGOGICAL SCIENCES

Виховний потенціал брендингу міста (на прикладі м. Тростянець Сумської області) 49
Бикова М.М., Проценко І.І., Гудзенко І.Ю., Усик А.О.

Внутрішній моніторинг якості освітнього процесу з використанням комп'ютерних технологій 53
Демченко О.В.

Шляхи формування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх педагогів 57
Кобзєва І.М., Рєзніченко Д.В.

Використання інноваційних технологій розвитку дрібної моторики в логопедичній практиці 63
Ревуцька О.В., Пархоменко М.В., Сидорчук Н.В.

Арт-терапія у роботі з дітьми дошкільного віку 70
Чепеленко Ю.І., Шамушкіна М.І.

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL SCIENCES

Вплив суб'єктивного переживання самотності на особистість раннього дорослого віку 74
Сидоренко О.Б., Лотиш С.А.

TECHNICAL SCIENCES

Перспективні матеріали для підвищення стійкості штампового оснащення 79
Голуб Д.М., Жаріков С.В.

Зображувальні особливості орнаменту: мова та засоби виразності

Марущак Оксана Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого, декоративного мистецтва,
технологій та безпеки життєдіяльності
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Соловей Віктор Володимирович

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого, декоративного мистецтва,
технологій та безпеки життєдіяльності
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Білоносова Анна Олегівна

здобувачка ступеню вищої освіти бакалавра
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Шовкалюк Анна Віталіївна

здобувачка ступеню вищої освіти бакалавра
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Орнаментальне мистецтво, як одне з найяскравіших проявів творчості та самовираження людини, одна з галузей її діяльності, має свою багату історію, яка розпочинається з сивочолої давнини. Орнамент, який виник в епоху палеоліту, завжди був і нині залишається одним з основних засобів художнього оздоблення творів декоративно-ужиткового мистецтва: виробів з глини, скла, дерева, металу, різноманітних текстильних матеріалів. У системі традиційного декоративно-ужиткового та образотворчого мистецтва він сприяє формуванню уявлення про особливості національного колориту, символіку пращурів українського народу [1]. Орнамент – це особливий вид образотворчого мистецтва, що в перекладі з латинської мови означає прикрасу, візерунок. Проте, на відміну від візерунка, він має чітку організацію, що здійснюється ритмічним чергуванням елементів, підпорядковується строгій математичній логіці, яка є основою композиції орнаменту.

В його основі лежить предметна форма, що поступово трансформується в символ, який, у свою чергу, – в декоративний мотив – лінію хвилі, коло сонця, листок дерева, квітку, птаха, крило птиці, гілку дерева тощо [1]. Орнамент поєднує в собі естетичне й утилітарне. В одних випадках він становить об'єкт творчості, в інших – засіб для творчості.

Будь-який орнамент характеризується нерозривним зв'язком з матеріалом, із загальними тенденціями розвитку мистецтва у контексті конкретного проміжку історичного розвитку суспільства. Тому багаточисельність орнаментів глибинно визначає художній стиль свого часу, тобто історично сформовану

систему художніх засобів, що зумовлена єдністю ідейних, моральних та естетичних поглядів і цінностей суспільства. Орнамент відображає своєрідний почерк епохи, як елемент стилю, що дає цілісне уявлення про ту історичну епоху, до якої він належить. Він є носієм інформації, традицій, семантики знаків та образів [2]. Орнамент перетворює предмет на носія деякого загального принципу, малу модель гармонійного світового порядку, тобто здійсмає предмет над обмеженістю його практичного призначення. Він наповнює об'єкт своєю здатністю генерувати ритми часу, зримо втілювати глибинні уявлення своєї епохи про структуру навколишнього світу.

Орнамент пов'язаний з поверхнею, яку він прикрашає та візуально організовує, як правило, виявляє або акцентує архітектоніку предмету, на якому він зображений. Орнамент або оперує абстрактними формами, або стилізує реальні мотиви [3]. Порівняно з творами «великого» мистецтва, орнамент відображає таку систему художніх мотивів, образотворчих або абстрактних, яка не вимагає від споглядача включення у світ зображення. У цьому полягає художня сутність орнаменту.

За типом будови будь-який орнамент становить структуровану форму, проте тип композиційної форми характеризується безперервністю, злитістю, пластичним поєднанням її елементів.

До складових орнаменту можуть належати найрізноманітніші мотиви – предметної та безпредметної форми, зображення людини або тварин, міфологічних істот. В орнаменті переплітаються реалістичні та стилізовані візерунки. Водночас на певних етапах художньої еволюції орнаментального мистецтва можливе нівелювання меж між орнаментальним і сюжетним розписом. Це спостерігається в мистецтві Єгипту, Кріто-Мікенському мистецтві, в мистецтві Стародавнього Риму, в пізній готиці та модерні.

Історія декоративного мистецтва засвідчує існування величезної кількості різноманітних орнаментів, які класифікують за змістом: образотворчий, необразотворчий, комбінований; за образотворчою характеристикою: геометричний, технічний, природний, предметний, символічний, астральний, комплексні мотиви; за стильовою приналежністю: античний, візантійський, готичний, орнамент Ренесансу тощо; за народною приналежністю: український, мексиканський, африканський тощо; за образотворчою формою: площинний, рельєфний (барельєф), контррельєфний (заглиблений всередину).

До засобів виразності орнаментальної композиції належать: точка, лінія, пляма, фактура, симетрія, ритм, а також мотив, рапорт.

Мотивом в орнаментальній творчості називають частину орнаменту, його головний елемент. Мотив може складатися з одного елемента (простий мотив) або багатьох, пластично оформлених в єдине орнаментальне ціле.

Мотиви, що використовуються для прикрашання, є предметом стилізації, що перетворює реальний образ зображуваного. Стилізація досягається узагальненням, мета якого полягає в тому, щоб зробити мотив зрозумілішим для глядача, а також полегшити його виконання художником. Узагальнення замінює реальний, звичний, а іноді й малопривабливий, образ новим, в якому акцентується увага на характерному, щоб надати мотиву максимальної

виразності.

Серед різноманіття орнаментальних композицій найчастіше зустрічаються рапортні композиції з відкритою структурою, в яких той або інший орнаментальний мотив (простий або складний) повторюється періодично через однакові інтервали в горизонтальному або вертикальному напрямках. Найбільшого поширення рапортні рисунки набули в орнаменталізації тканин, а також в архітектурному декорі та облицювальній поливній кераміці.

Рапортом називається мінімальна площа рисунку, що повторюється, яка включає мотиви і відстань до сусіднього мотиву. До основних видів рапорту належать:

- стрічковий (обрамлення, смуги, фризи, тяги, фільонки, пілястри тощо). Мотив вписаний у прямокутник або ромб; у випадку стрічкових обрамлень складних фігур, багатокутних або круглих, мотив може бути вписаний у трапецію;

- суцільний сітчастий килимовий (килими та інші тканини, мозаїки, шпалери тощо). Мотив вписаний у прямокутну або похилу сітку, тобто у прямокутник або ромб. За умов поєднання різних фігур або складніших фігур, в які вписані мотиви, орнамент перетворюється на арабесковий;

- центральний променевий розетчастий (розети метоп, кесони тощо). Мотив вписаний у трикутник;

- зворотний або геральдичний. Може входити до всіх вищезазначених рапортів або створювати самостійні завершені мотиви. Заснований на симетрії дзеркального відображення, коли мотив зображення симетрично переноситься у зворотному вигляді з іншого боку осі симетрії. Мотив може бути вписаний у різні геометричні фігури, різноманітність яких обмежена лише однією стороною у вигляді прямої лінії, що є віссю симетрії.

Найважливішою характеристикою орнаменту є ритмічна повторюваність мотивів та елементів цих мотивів, їх нахили й повороти, поверхні плям мотивів і інтервали між ними. Ритмом в орнаментальній композиції називають закономірність чергування і повторення мотивів, фігур та інтервалів між ними. Ритм – головний організуючий початок будь-якої орнаментальної композиції.

Ритмічна організація передбачає взаємне розташування мотивів на композиційній площині. Ритм організовує рух в орнаменті: переходи від малого до великого, від простого до складного, від світлого до темного або повторення одних і тих самих форм через рівні або різні інтервали. Ритм може бути метричний (рівномірний), нерівномірний.

Залежно від ритму візерунок набуває статичності або динамічності. Ритмічний лад визначає ритм мотивів по вертикальних і горизонтальних рядах, число мотивів, пластичну характеристику форми мотивів, особливості розташування мотивів у рапорті [3].

Важливе значення у створенні орнаментальної композиції має також симетрія. Симетрія в орнаменті відображає принцип гармонії. Вона зумовлює подібність і рівність елементів усередині мотиву, їх відповідність один одному, рівновагу композиції мотивів усередині орнаменту, а також кількісне

співвідношення елементів орнаменту в цілому. Загальна кількість орнаментів, що становлять зовнішнє оформлення, оброблення предмета чи інтер'єру, утворюють декор, який характеризує основні ознаки стилю. Добір елементів оформлення здійснюваний безпосередньо художником підпорядковується певній декоративній системі, яка передбачає предмети оздоблення, архітектоніку приміщення, що поєднує їх в єдиний органічний ансамбль.

Стиль у мистецтві будь-якої епохи – це історично сформована єдність образної системи, засобів і способів художньої виразності. Орнамент належить до найважливіших складових елементів стилю, бере участь у формуванні його образної системи і є одним із засобів художньої виразності, які дають змогу безпомилково визначити приналежність до конкретного стилю будь-якої архітектурної пам'ятки або твору декоративно-ужиткового мистецтва.

У мистецтві орнаменту відбивається глибокий духовний початок, ритм часу, побутові сюжети, традиції, обряди різних епох і народів, що й становить змістовну сторону орнаменту. Орнамент, що в далекому минулому мав символічний і магічний зміст, відображав духовний світ людини на основі її уявлень про Всесвіт, Землю, Бога, природу, життя, смерть. Але, можливо, найдавніші образи, що були народжені мистецтвом палеоліту, не мали змістовного наповнення, а були лише абстрактними знаками, які могли відображати лише ритм, почуття форми, порядок, симетрію.

У цей період необразотворча символіка орнаменту представлена майже виключно геометричними елементами, що складаються зі строгих форм кола, півкола, овалу, спіралі, ромба, квадрата, трикутника, хреста та їх різних поєднань. Художник того часу використовував в оформленні предметів штрихи та смуги, зигзаги та «ялинковий» орнамент, візерунок у вигляді плетіння і точок. Втілюючи свої уявлення про влаштування світу в знакові форми, людина, ймовірно, ще не надавала їм декоративних якостей (орнамент зображували на прихованих від очей людини частинах предметів – днищах посудин, зворотних сторонах прикрас, оберегів, амулетів). Поступово ці знаки-символи набувають орнаментальної виразності візерунка, що стає естетичною цінністю в наступних епохах.

Чільне місце орнамент посів у народному художньому ремеслі. Низка дослідників народної культури виокремлюють чотири головні функції орнаменту: конструктивну – вона підтримує тектоніку предмета та впливає на його просторове сприйняття; експлуатаційну – вона полегшує використання предмету; репрезентаційну – вона підвищує враження цінності предмета; психічну – вона діє на людину символізмом і, таким чином, хвилює або заспокоює її.

У світовій стародавній орнаментиці чітко простежуються певні мотиви та їх поєднання (композиції), які є базовими, основними протягом її історії. Серед них – коло, хрест і квадрат – три універсальні формули, на яких ґрунтується вся наша матеріальна культура. Коло в стародавній культурі – це втілення уявлень про найважливіші й основні якості буття: абсолютну рівність, однаковість, прямоту, вічність, нескінченність, циклічність. З колом пов'язувалися моральні категорії, що співвідносилися з красою, добром, любов'ю. Форма кола асоціювалася з

поняттями небесної та божественної досконалості (Бог, Сонце, Небо, Космос). Таким чином, коло є образотворчою символікою божественного порядку, священного призначення, тобто причетності до божества.

Квадрат, на відміну від кола, завжди пов'язувався з ідеєю земного початку, місцем проживання людини, яка сприймає себе в системі координат і живе в ритмі з вічними природними циклами. Земля зображувалася у вигляді квадрату, що символізує чотири сторони світу і чотири пори року.

Хрест є найдавнішим сакральним знаком, що підкреслює ідею центру, що впорядковує простір, визначає у ньому зв'язки і залежності, означає орієнтацію у просторі, точку перетину верху та низу, правого і лівого. Хрест у первісній свідомості ототожнювався із Світовим Деревом, Віссю світу. Людська статура з розкинутими руками має форму хреста, і людина у стародавньому світі сприймала себе як живу модель Світової осі та системи координат. Квадрат із зображенням хреста надає цій формулі ще більшої виразності надзвичайно важливих і складних смислів.

Свастика і спіраль належать до найдавніших символів, що мають величезне значення для орнаментального мистецтва. Свастика зображується у вигляді хреста, що обертається, зі зламаними кінцями. Існують два види свастики: правостороння свастика, що втілює весняне сонце, та лівостороння, яку пов'язують з осіннім сонцем.

Зображення свастики виявлено на предметах під час розкопок у Трої, Греції, Єгипті, Китаї, Індії, Персії, Центральній та Південній Америках та Скандинавії. Власне слово має санскритське походження й означає «щасливий». У індійців цей символ ототожнюється з виразом «все добре». У релігії емблема свастики асоціюється переважно з буддизмом. Якщо взяти до уваги той факт, що поняття кола відображає небесний початок, квадрат – земний, а хрест – ідею їх об'єднання, то розглядувана формула є так званою проекцією горизонтальної, чотирьохчасткової структури Всесвіту. Тоді хрест у русі може трактуватися як світова вісь, яка координує та об'єднує в єдине ціле небо та землю. А спіраль у світоглядному сенсі відображає ідею внутрішнього саморозвитку кола.

Серед виразних образів у світовій орнаментиці зустрічається безліч різноманітних модифікацій зображення Світового Древа. Стилізоване його зображення може знаходитися в оточенні симетрично розташованих з боків охоронців Древа (тричасткова композиція) або у вигляді декоративної геральдичної (симетричної) композиції, в якій власне Древа немає, але залишається його символ. Символіка Світового Древа, як осі світу, з'являється в епоху бронзи. Міфологічні уявлення образу дерева мають окремі визначення, такі як дерево життя і смерті, родючості, центру всесвіту, сходження, небесне дерево.

Світове Древо в широкому сенсі уособлює світовий порядок, космос. У контексті трійкової системи космогенезу Древо, як образ символічної організації простору, відображає світ, що складається з трьох класів істот (птахи, тварини, земноводні), включає три часові поняття (минуле, сучасне, майбутнє), три частини тіла (голова, тулуб, ноги), три стихії (вогонь, земля, вода). Членування його по вертикалі передбачає нижню частину (коріння), середню

(стовбур), верхню (гілки). Дерево, завдяки контрасту його частин і різноманітності смислів, розкриває безмежні можливості для художника щодо створення художнього образу.

Ставлення до орнаменту не завжди було однозначним: його визнавали й активно використовували у професійному мистецтві, переробляли національні декоративні мотиви (модерн), беззаперечно відкидали (конструктивізм). Нині увага художників і дизайнерів знову прикута до мистецтва орнаменту як унікального явища та досвіду попередніх поколінь. Декоративно-орнаментальні композиції набули широкого застосування в графічному дизайні, оздобленні інтер'єрів, меблевих форм, предметів прикладного мистецтва.

Список літератури:

1. Марущак О. В., Недзеленко Ю. А., Ткачук Н. І. Науково-теоретичні основи орнаментальної композиції у професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій і педагогів професійної освіти. *Dynamics of the development of world science*. Abstracts of the 7th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2020. Pp. 644-653.

2. Марущак О. В., Дощечкіна І. В., Лукова О. М. Розвиток у майбутніх педагогів середньої і професійної освіти, фахівців образотворчого та декоративного мистецтва художньо-творчої активності засобами орнаментального мистецтва. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. Вип. 1. С. 19-23.

3. Марущак О. В., Багрій Д. С., Свята М. В. Теоретичні та технічні аспекти виконання робочих рисунків орнаменту у професійній підготовці майбутніх педагогів середньої та професійної освіти, фахівців образотворчого і декоративного мистецтва. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. Вип. 1. С. 59-64.

Закономірності росту плодів різних генотипів чорно-рябої худоби

Просяний Сергій Борисович,

кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри інфекційних та інвазійних хвороб
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

Знання біологічних закономірностей розвитку на усіх етапах онтогенезу тварин, перш за все, необхідно для розробки науково-обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення продуктивності тварин, ефективної організації робіт з розширеного відтворення племінного стада, розробки технологій утримання, годівлі й догляду сільськогосподарських тварин, спрямованому вирощуванню молодняку, проведення ефективних заходів щодо збереження новонароджених телят [1, 2, 3].

Оскільки середовищем в якому реалізуються усі можливості закладені в статевих клітинах є організм матері, тільки глибоке і різноманітне вивчення та розуміння можливостей матері і плода на різних етапах ембріогенезу дасть можливість підійти до вирішення проблем управління онтогенезом. Аналіз літературних джерел показує, що на даний момент практично відсутня інформація про особливості росту й розвитку плодів української чорно-рябої молочної породи.

В зв'язку з цим, метою наших досліджень було вивчення особливостей росту плодів різних генотипів української чорно-рябої молочної породи.

Матеріалом для досліду були тільні корови чорно-рябої молочної породи. За принципом аналогів було сформовано чотири групи корів по 15 голів у кожній. В I (контрольній) групі були плоди чистопородні чорно-рябої породи, II – плоди генотипу 5/8 чорно-рябої (Ч) х 3/8 голштинської (Г), III – плоди генотипу 7/16 Ч х 9/16 Г і IV – плоди генотипу 5/16 Ч х 11/16 Г. Плоди з матками відбирали в спеціально змонтований контейнер. Масу плода визначали шляхом зважування, а довжину від голови до кореня хвоста – мірною стрічкою.

У результаті проведених нами досліджень встановлено, що маса плодів контрольної групи в 3-місячному віці була нижчою, ніж у тварин II групи на 2,24 %, III – на 2,83, IV – на 8,73 і в середньому по II-IV групах – на 4,60 % (табл. 1).

На 5-му місяці тільності маса плодів I (контрольної) групи переважала масу плодів II групи на 11,09 %, III – 10,90, IV – 12,83 і в середньому по II-IV групах – на 11,60 %. Різниця за цим показником між плодами контрольної та III і IV дослідних груп була вірогідною при $P < 0,02$, а між плодами контрольної і української чорно-рябої молочної породи – при $P < 0,01$. У 7 – місячному віці плоди I групи поступались за масою плодам II групи на 9,54 %, III – на 13,43 ($P < 0,02$), IV – на 16,45 ($P < 0,05$) і в середньому по II-IV групах – на 13,14 % ($P < 0,01$). Таким чином, маса плодів та інтенсивність їх росту були значно більшими у помісних тварин. Зі збільшенням частки спадковості голштинської породи маса плодів зростала.

Таблиця 1

Динаміка росту маси плодів різних генотипів чорно-рябої худоби

Вік, міс.	Показники	Група тварин (n = 5 у кожній групі кожного віку)				В середньому по II-IV групах (n = 15)
		I	II	III	IV	
3	M ± m, г	169,6±9,9	173,4±4,4	174,4±7,7	184,4±1,9	177,4±2,83
	Cv, %	11,72	5,07	8,81	2,05	6,17
5	M ± m, г	2276,0±62,1	2528,0±155,7	2524,0±57,7	2568,0±65,6	2540,1±49,6
	Cv, %	14,56	12,32	4,57	5,11	7,56
7	M ± m, г	8654,0±271,3	9480,0±326,7	9816,0±258,7	10078,0±506,3	9791,3±192,6
	Cv, %	6,27	6,89	5,27	5,11	7,61

Б.А. Граменицький [4] підкреслює, що загальним для росту плода усіх видів сільськогосподарських тварин є зниження інтенсивності як росту маси, так і росту в довжину, значною мірою це зумовлене процесами становлення кісткового скелету.

Результати проведених досліджень показують, що маса плодів з 3- до 5-місячного віку у тварин I групи збільшилась в 13,42, II – в 14,58, III – в 14,47, IV – в 13,93 і в середньому по II-IV групах – в 14,32 рази, за період з 3- до 7-місячного віку – відповідно в 51,03; 54,67; 56,28; 54,65 і 55,19 рази та за період з 5- до 7-місячного віку – в 3,80; 3,75; 3,89; 3,92 і 3,85 рази. Якщо порівнювати інтенсивність росту маси плодів від 3- до 5-місячного віку з інтенсивністю росту у період від 5- до 7-місячного віку тварин, то в перший двомісячний проміжок вона була в 3,53-3,89 рази вищою.

За динамікою зміни довжини плодів у тварин різних груп також спостерігалася різниця (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка лінійного росту плодів різних генотипів чорно-рябої худоби

Вік, міс.	Показники	Група тварин (n = 5 у кожній групі кожного віку)				В середньому по II-IV групах (n = 15)
		I	II	III	IV	
3	M ± m, г	169,6±9,9	173,4±4,4	174,4±7,7	184,4±1,9	177,4±2,83
	Cv, %	11,72	5,07	8,81	2,05	6,17
5	M ± m, г	2276,0±62,1	2528,0±155,7	2524,0±57,7	2568,0±65,6	2540,1±49,6
	Cv, %	14,56	12,32	4,57	5,11	7,56
7	M ± m, г	8654,0±271,3	9480,0±326,7	9816,0±258,7	10078,0±506,3	9791,3±192,6
	Cv, %	6,27	6,89	5,27	5,11	7,61

Так, у 3-місячному віці плоди I групи поступались за цим показником плодам II групи на 4,17 %, III – на 6,90, IV – на 8,46 (P<0,05) і в середньому по II-IV групах – на 6,51 % (P<0,02). У 5-місячному віці різниця за вищезазначеним показником між плодами контрольної та дослідних груп була менш суттєвою і

статистично невірогідною. Плоди II групи були довгими на 0,88 %, III – 2,46, IV – 3,40 і української чорно-рябої молочної породи – на 2,26 %, порівняно з плодами I групи. У 7-місячному віці спостерігається найбільша різниця в довжині плодів між групами і вона складає 1,86-4,30 см. Плоди II групи були довгими на 2,83 %, III – 3,80, IV – 5,02 і в середньому по II-IV групах – на 3,88 %, ніж плоди I групи. Проте, вірогідна різниця спостерігалась лише між довжиною плодів I та IV груп ($P < 0,05$). В цілому можна говорити про закономірне збільшення довжини плода впродовж тільності у зв'язку зі зростанням частки спадковості за голштинською породою.

Від 3- до 5-місячного віку довжина плодів I групи збільшилась в 2,22, II – в 2,15, III – в 2,13, IV – в 2,12 і в середньому по II-IV групах – в 2,13 рази, а від 5- до 7-місячного – відповідно в 1,93; 1,97; 1,95; 1,96 і 1,96 рази. Отже, за інтенсивністю росту довжини плодів у проміжку від 3- до 5- та від 5- до 7-місячного віку, істотної різниці не було. За період від 3- до 7-місячного віку довжина плодів I групи збільшилась в 4,28, II – в 4,23, III – в 4,16, IV – в 4,15 і в середньому по II-IV групах – в 4,18 рази.

Одержані результати досліджень свідчать, що в ембріональний період інтенсивність росту плодів неоднакова. Найбільш інтенсивний ріст живої маси плодів відбувається з 3- до 5-місячного віку. Ріст довжини плодів проходить менш інтенсивно і майже однаково у двох вікових відрізках. Із збільшенням частки спадковості голштинської породи маса і довжина плодів збільшується.

Список літератури

1. Гончаренко І. Ембріогенез і наступна продуктивність молочної худоби / І. Гончаренко // Тваринництво України. – 2005. – № 2. – С.11 – 14.
2. Єфіменко М. Розвиток української чорно-рябої молочної породи / М. Єфіменко, Б. Подоба, Р. Братушка // Тваринництво України. – 2014. – № 10. – С. 5-7.
3. Клопенко Н. І. Генетична детермінація господарського використання корів молочного напрямку продуктивності за вбирного схрещування / Н. І. Клопенко, Р. В. Ставецька // Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва. – Біла Церква, 2015. – Вип. 1. – С. 23-28.
4. Граменицкий Б. А. К изучению антенатального роста млекопитающих в сравнительном аспекте / Б. А. Граменицкий // Материалы научно-методической конф. Анатомов, гистологов и эмбриологов с.-х. вузов. – 1963. – Вып. 1. – С. 56-57.

Структура та види бізнес-проекткування на підприємстві

Ващук Катерина Володимирівна

магістр

НУХТ, ННІЕіУ, кафедра економіки праці та менеджменту

Важлива роль бізнес-проектів визначається перш за все тим фактом, що у них являється чітка орієнтація на результативність заходів й необхідність їх досягнення.

Бізнес-проекткування – це складний комплексний процес, що можна розглядати як реалізацію циклу керування, які містять операції аналізу, синтезу, оцінювання тощо. Одним із основних елементів бізнес-проекткування являється бізнес-проекткування, які являються самодостатнім інструментом внутрішнього планування й аналогом стратегічного плану, та інструментом ділового планування (відносин із іншими організаціями) й результатом дослідження та обґрунтування конкретного напрямку діяльності та стратегічного розвитку підприємств [1].

Необхідність бізнес-проекткування пояснюється тим фактом, що ризик банкрутства для новостворених підприємств, і особливо у перші 3-5 років, значний. Вітчизняна практика засвідчила, що саме засновники багатьох підприємств підійшли до їх створення досить легковажно. Внаслідок цього 10–15 % від загальної кількості зареєстрованих підприємств і оголошували про свою самоліквідацію [2]. Характерними рисами бізнес-проекткування являється чітко встановлені терміни виконання й визначена кількість ресурсів, яке у свою чергу дозволяє раціонально використовувати всі ресурси підприємства. Бізнес-проекти ініціюються у силу виникнення потреб, що потрібно задовольнити.

Гарний бізнес-проект допомагає пройти усі етапи створення й управління бізнесом. Бізнес-проект використовується в якості дорожньої карти для визначення структури, ведення й розвитку інвестиційного проекту, і дозволяє продумати ключові елементи бізнесу. Єдиного для всіх жорсткого формату бізнес-проекту не існує. Кожен бізнес-проект є унікальним, оскільки повинен відображати особливості підприємства, галузі, і також враховувати інтереси базового читача бізнес-проекту [3].

Бізнес-проект може допомогти отримати фінансування чи залучити нових партнерів для розвитку бізнесу. Інвестори повинні бути впевненими, що вони отримають певну віддачу від своїх інвестицій.

На сьогоднішній день в світовій практиці є такі нормативні документи, що мають стандарти у бізнес-проектванні: ЮНІДО (UNIDO), КПМГ (KPMG), ТАСІС (TASIS), ЄБРР (EBRD) [4]. Найбільш поширені міжнародні стандарти у бізнес-проектванні розроблені Європейським банком реконструкції й розвитку (ЄБРР), організацією United Nations Industrial Development Organization (UNIDO) й консалтинговою компанією KPMG (табл. 1.).

Структура бізнес-проєкту за міжнародними стандартами

UNIDO	KPMG	ЄБРР
1. Резюме	1. Титульний лист	1. Титульний лист
2. Опис галузі й компанії	2. Меморандум про конфіденційність	2. Меморандум про конфіденційність
3. Опис послуг (товарів)	3. Резюме	3. Резюме
4. Продажі і маркетинг	3.1. Короткий огляд	4. Підприємство
5. План виробництва	3.2. Пропонована продукція й послуги	4.1. Історія розвитку підприємства і його стан на момент створення бізнес-проєкту, опис поточної діяльності
6. Організаційний план	3.3. Місія, цілі й завдання	4.2. Власники, керівний персонал, працівники підприємства
7. Фінансовий план	4. Продукція й послуги	4.3. Поточна діяльність
8. Оцінка ефективності проєкту	4.1. Вступ	4.4. Фінансовий стан
9. Гарантії й ризики компанії	4.2. Продукція й послуги	4.5. Кредити
10. Додатки	4.3. Супутні товари й послуги	5. Проєкт
	5. Аналіз ринку й галузі	5.1. Загальна інформація про проєкт
	5.1. Використання продукту	5.2. Інвестиційний план проєкту
	5.2. Демографічний аналіз	5.3. Аналіз ринку, конкурентоспроможність
	5.3. Конкуренція	5.4. Опис виробничого процесу
	5.4. SWOT-аналіз	5.5. Фінансовий план
	6. Цільові ринки	5.6. Екологічна оцінка
	6.1. Цільові споживачі	6. Фінансування
	6.2. Географія цільового ринку	6.1. Графіки одержання й погашення кредитних коштів
	6.3. Ціноутворення	6.2. Застава й поручництво
	7. Стратегії реклами й просування	6.3. Обладнання й роботи, які будуть фінансуватися за рахунок кредитних коштів
	7.1. Стратегія просування	6.4. SWOT-аналіз
	7.2. Способи поширення реклами	6.5. Ризики й заходи щодо їх зниження
	7.3. Прогноз продажів	7. Додатки
	8. Управління	
	8.1. Організація й основний персонал	
	8.2. Постійне споживання активів	
	8.3. Витрати на підготовку виробництва	
	9. Фінансовий аналіз	
	9.1. Собівартість реалізованої продукції	
	9.2. Аналіз безбитковості	
	9.3. Кількісний аналіз	
	9.4. Доходи й витрати	
	9.5. Рух грошових коштів	
	9.6. Баланси підприємства	
	9.7. Ризики	
	10. Додатки	

Джерело: складено автором на основі [4,5]

Однак, з раніше описаних особливостей, саме процес розробки бізнес-проєкту має свою внутрішню логіку, і дотримання якої дає можливість систематизувати розрахунки основних показників бізнес-проєкту й розробку його структурних компонент в логічній послідовності, і також узагальнення теоретичних й практичних аспектів бізнес-проєктування, і дозволяють визначити оптимальну структуру обов'язкових розділів бізнес-проєкту.

Бізнес-проєктування – це безперервний процес, що допоможе вам підтвердити свою ідею, управляти, визначити цілі, й успішно представити свій бізнес. При написанні бізнес-проєкту і не обов'язково дотримуватись точної схеми бізнес-проєкту. Натомість можна використовувати ті розділи, що мають найбільший сенс для бізнесу й потреб підприємства [1].

Структура бізнес-проєкту залежить від кожної конкретної ситуації, проте являється певні рекомендації, що варто згадати. Процес планування зазвичай складається із кількох стадій [6,]:

1. Розробка спільних цілей.
2. Визначення конкретних завдань.
3. Вибір основних шляхів та засобів досягнення бажаного.
4. Контроль над виконанням завдань.

Список літератури:

1. Герасимович І. А. Обліково-аналітичні інструменти вдосконалення бізнес-процесів підприємства [Електронний ресурс] / І. А. Герасимович // Облік і фінанси. - 2018. - № 1. - С. 34-38. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2018_1_7.
2. Гриненко В.В. Управління та удосконалення бізнес-процесів: конспект лекцій. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 147 с.
3. Дзуліт З. П. Вдосконалення бізнес-процесів сучасних судноплавних компаній у сфері міжнародних морських вантажних перевезень [Електронний ресурс] / З. П. Дзуліт, О. М. Тимошук, О. В. Левченко // Management and entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development. - 2021. - Vol. 3, numb. 1. - С.
4. Олійник Т.Г. Економіка підприємств. Миколаїв: Видавничий відділ Миколаївського національного аграрного університету, 2018. 60 с.
5. Павлюк Л. В. Використання сучасних концепцій вдосконалення бізнес-процесів у садівництві [Електронний ресурс] / Л. В. Павлюк, Л. Л. Ковальська // Економічний форум. - 2018. - № 2. - С. 38-43. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2018_2_7 (дата звернення: 20.11.2022)
6. Селезньова Г. О. Формування конкурентних переваг підприємства шляхом розвитку партнерських відносин / Г. О. Селезньова, І. Я. Іпполітова // Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця : тези доповідей : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 31 травня–1 червня 2018 р. – Харків : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2018. – С. 156–157.

Маркетинг персоналу у сучасних умовах

Єременко Олена Андріївна

магістр

НУХТ, ННІЕіУ, кафедра економіки праці та менеджменту

Науковий керівник:

Осадчук Оксана Павлівна

доцент, кандидат економічних наук

НУХТ, ННІЕіУ, кафедра економіки праці та менеджменту

Управління маркетингом персоналу – один з найважливіших елементів якісного і ефективного господарювання у умовах ринкової економіки.

Будь-яке підприємство, у рух приводить персонал, що є найважливішим фактором його розвитку на сучасному етапі. Є різні підходи управління персоналом у системі управління підприємством, наприклад, гуманітарний, економічний й органічний. Незважаючи на це, і з урахуванням сучасного стану ринку праці, науковці схиляються у застосуванні маркетингового підходу до управління персоналом, на підґрунті якого можна досягти підвищення реальної віддачі й результативності виробництва без притягання додаткових ресурсів. У ринковому середовищі розвиток цього напрямку має передбачати створення концептуальних основ маркетингу персоналу, розробку необхідного інструментарію маркетингової діяльності, освоєння процедур і методів маркетингу в цій сфері.

Якісно новий рівень розвитку будь якого підприємства не може бути досягнутий без ефективного використання його персоналу. В умовах ринкової економіки виникає необхідність у розробці та впровадженні сучасних інструментів управління персоналом, а також його орієнтації на маркетинг[2].

У вузькому сенсі маркетинг персоналу – це окрема специфічна функція служби управління персоналом.

Є два основних підходи до реалізації маркетингу персоналу підприємства, які виділяють.

Стосовно I підходу (версія за Р. Бюнером) маркетинг персоналу здійснюється через реалізацію функцій: інформаційної і комунікаційної.

I функція – інформаційна – полягає у створенні інформаційного базису, який представляє собою основу планування у сфері сегментації ринку і комунікацій по цільових групах (сегментам ринку). Вона може бути диференційована на наступні більш конкретні функції:

- вивчення вимог, що висуваються до посад і робочих місць;
- дослідження зовнішнього і внутрішнього середовища організації;
- дослідження ринку праці;
- вивчення іміджу організації як роботодавця[3].

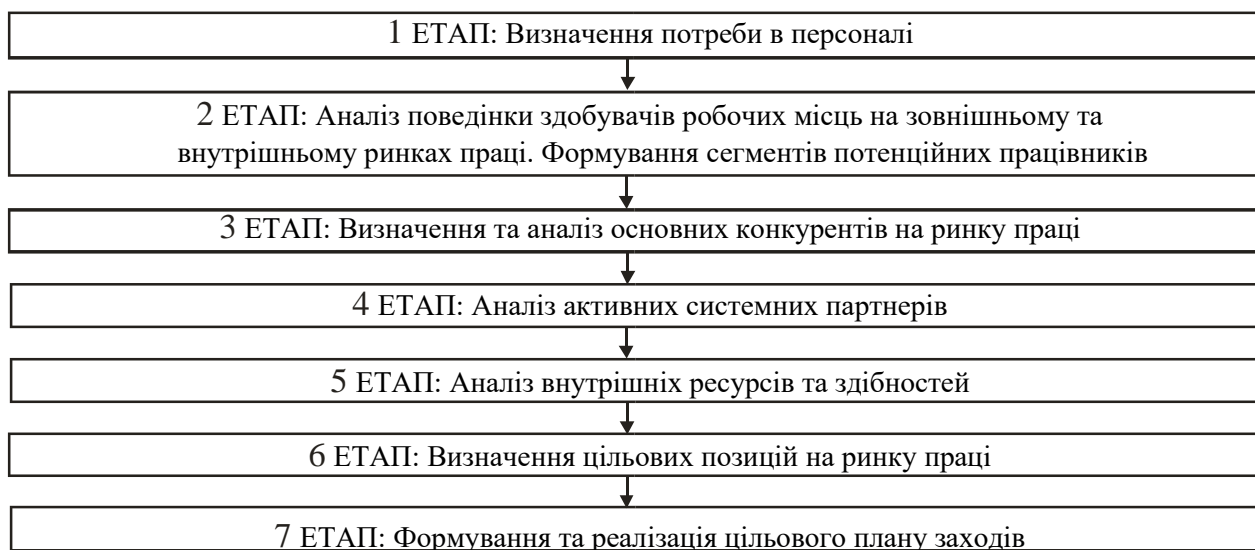
2 функція – комунікаційна – полягає у встановленні і реалізації шляхів покриття потреби в персоналі, а також представлення переваг підприємства як роботодавця.

Об'єктами комунікаційної функції є:

- співробітники організації, які виступають як учасники внутрішнього
- ринку праці, а також є носіями іміджу організації; зовнішній ринок праці як комплексне джерело потенційних
- претендентів; відкритість системи управління (зокрема, її інформаційної складової) як основного чинника впливу на формування думок про організацію.

Реалізація комунікаційної функції маркетингу персоналу передбачає проведення наступних робіт: сегментація ринку праці (реальних та потенційних кандидатів); розвиток внутрішніх зв'язків; проведення реклами; розвиток зв'язків із громадськістю[3].

Стосовно II підходу (версія за Є. Дітманном) маркетинг персоналу реалізується через виконання певної сукупності задач, які представлені багатоетапною послідовною процедурою (рис. 1).

Рис. 1. Процедура маркетингу персоналу підприємства

В останній час прослідковується тенденція до розвитку маркетингу як науки, а також його окремих галузей. Але поряд з їх розвитком почали з'являтися нові проблеми, які потребують обов'язкових рішень. Їх можна знайти, якщо звернутися до найновіших напрямків досліджень науки і застосувати їх доробки безпосередньо на практиці. Маркетинг персоналу - це вид управлінської діяльності, спрямований на задоволення якісних та кількісних потреб у персоналі організації, одна з основних функцій якого передбачає процедуру оцінки трудової діяльності, ділових і особистих якостей співробітників. В основі маркетингу персоналу лежать підбір кандидатів на вакантні посади та їх оцінка.

Ці напрямки займають важливий розділ у системі роботи з трудовими ресурсами і мають здійснюватися на наукових засадах[1].

Процес управління маркетингом включає наступні етапи: аналіз ринкових можливостей, який передбачає (маркетингові дослідження і збір маркетингової інформації; аналіз середовища маркетингу, можливості суб'єкта ринку праці; аналіз споживачів робочої сили), відбір цільових ринків робочої сили, який передбачає наступну послідовність (вимірювання і прогнозування попиту на конкретну робочу силу; сегментування ринку робочої сили; відбір цільових сегментів ринку; позиціонування товару «робоча сила» на ринку), розробка комплексу маркетингу (розробка товару «робоча сила» визначення вартості конкретної робочої сили, розробка системи розподілу робочої сили і комунікацій та забезпечення персоналом) та втілення в життя маркетингових заходів, яке здійснюється через систему маркетингової інформації, систему планування, організаційну структуру, систему маркетингового контролю.

Список літератури:

1. Бойко О.В. Застосування маркетингу в сфері управління персоналом [Електронний ресурс] / О. В. Бойко, О. М. Соловей // Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент. - 2012. - Вип. 9(1.1). - С. 50-59. - Режим доступу:[http://nbuv.gov.ua/UJRN/esnem_2012_9\(1\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/esnem_2012_9(1)_9).

2. Гончар В.В. Методика оцінки персоналу при формуванні маркетингової стратегії розвитку підприємства [Електронний ресурс] / В. В. Гончар // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки. - 2015. - Вип. 30. - С. 333-341. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2015_30_46.

3. Chashhin, V.V. (2013), "Instrumentalist and philosophical approaches to definition of personnel marketing", Vestnik Saratovskogo gosudarstvennogo social'no-jeconomicheskogo universiteta, vol. 3, pp. 90- 92.

FinTech інновації ЄС як платформа для розвитку фінансової інклюзії

Парубець О. М.,

Доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Садчикова І. В.,

Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Кальченко О. М.,

Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Тарасенко О. О.,

Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Активне поширення FinTech інновацій в сучасному світі є одним із сучасних трендів у розвитку фінансових послуг, що сприяє зростанню рівня їх цифровізації та діджиталізації. Велика кількість користувачів фінансових послуг віддають перевагу цифровим каналам їх отримання, а зовнішні виклики, що трансформують глобальну модель розвитку світу (наприклад, пандемія COVID-19, військи дії на території певної країни), лише підсилюють роль FinTech інновацій як платформи для розвитку фінансової інклюзії. Згідно зі статистичними даними, оприлюдненими на офіційному сайту Євростату, частка користувачів інтернет-банкінгу у 2022 році в країнах Європейського Союзу (ЄС) становила 59,56%, мобільних додатків банків – 55 %; чат-ботів для взаємодії з банками – 21 % [1]. Ці дані свідчать про збільшення поширення FinTech інновацій, що позитивно впливає на рівень і характер розвитку національної економіки, а саме: з одного боку – підвищується рівень фінансової інклюзії молоді, полегшується доступ підприємств до джерел фінансування, пришвидшуються фінансові операції та гнучкість фінансової системи, а з іншого боку – з'являються нові зрушення для стабільності фінансового сектору, конкурентоспроможності фінансових установ, фінансової і інформаційної безпеки держави, захисту прав споживачів і інвесторів фінансових послуг.

В умовах коронакризи та після введення військового стану, що причинив вимушену міграцію населення в країни ЄС все більше актуальним та необхідним стає розв'язання проблем доступності населення у всіх населених пунктах країни та за кордоном до базових фінансових послуг, формування їх фінансової

грамотності та формування довіри до фінансових посередників, що і формує фінансову інклюзію суспільства загалом. Взагалі фінансова інклюзія – це «рівний доступ та використання фінансових продуктів і послуг, які: прийнятні за ціною; відповідають потребам домогосподарств та підприємств; доступні для всіх сегментів суспільства незалежно від доходу і місця проживання; надаються представниками фінансового сектору відповідально та екологічно для усіх учасників процесу» [2, 3].

На сьогодні проблема фінансової інклюзії є доволі актуальна в усьому світі та досліджується міжнародними фінансовими організаціями і вченими. Так, дослідженням проблем становлення фінансової інклюзії займалися такі вчені як: Ануфрієва К., Геєць В., Краус Н., Міщенко С., Нікіфорова П., Шевченко О., Шкляр А., Штепа О.

Вивченням особливостей впровадження FinTech інновацій у фінансовій та банківській сферах займалися, такі іноземні науковці: П. Шуефель, Г. Дорфлейтнер, Л. Хорнуф, М. Шмітт, М. Вебер, К. Леонг, А. Санг, Р. Тейгленд, С. Інграм, Н. Морозко, В. Діденко, Дж. Барберіс, Дж. Лернер, П. Туфано, Р. Левін, П. Роуз, Дж. Ф. Сінкі та інші.

Також не оминає увагу дослідження фінтех-галузі і провідні міжнародні інституції, такі як Міжнародний інститут розвитку менеджменту, Міжнародна асоціація страхових наглядачів, Ernst & Young, Deloitte, Агентство США з міжнародного розвитку та інші. Проте, незважаючи на велику кількість досліджень в наукових доробках не повною мірою розкрито актуальні тенденції та дієві практики щодо розробки та просування фінансових технологій банків в умовах цифровізації та диджиталізації економіки.

Метою дослідження полягає у вивченні основних тенденцій розвитку FinTech інновації ЄС задля їх впровадження та просування у банківську сферу України.

Взагалі під фінансовими інноваціями або фінтех розуміють галузь, що охоплює компанії, які поєднують технології та інновації для забезпечення «безшовного» платіжного досвіду та інклюзивного сервісу для кінцевого споживача фінансових послуг [3].

Початок розвитку глобального FinTech припадає на 2008 рік. За даними дослідження CB INSIGHTS: Global fintech report, у світі нараховується 58 фінтех-юнікорнів з венчурним капіталом загальною вартістю \$213,5 млрд. Розвиток глобального ринку фінтеху має певну динаміку. Пік розвитку глобального ринку фінтех припадав на 2018 рік, коли фінансування складало 120 млрд. дол. Проте у 2022 році цей показник становив лише 75,2 млрд. дол., що на 46% % менше, ніж у 2021 році, але у порівнянні з 2020 роком більше на 52% [4-7].

Новим трендом сучасного ринку FinTech інновацій є поява так званих Фінтех-пісочниць (Sandbox). Першу Фінтех-пісочницю було створено на початку 2016 року Управлінням з фінансового регулювання і нагляду Великої Британії (FCA). Фінтех-пісочниця представляє собою таке середовище, в якому банки та фінтех-компанії експериментують з інноваційними фінансовими продуктами чи послугами та тестують їх на невеликих групах споживачів під контролем фінансових регуляторів. Таким чином, Фінтех-пісочниця представляє

собою безпечні місця для компаній, де вони можуть апробувати нові бізнес-моделі, що виходять за рамки існуючих фінансових правил [8].

Пісочниці можуть відрізнитись за такими ознаками [9].

– *ціль*: пісочниці можуть бути спрямовані на розвиток і підтримку бізнесу, або бути частиною ширшої стратегії країни;

– *сфера*: проблеми, що має на меті вирішити пісочниця, можуть бути вузьконаправленими (наприклад, щодо конкретної технології або нормативної прогалини) або мати широку сферу застосування (наприклад, запровадження інновації в секторі в цілому);

– *масштаб*: пісочниці відрізняються за масштабом ініціатив та кількістю зацікавлених сторін, залучених до пісочниці, а також за географічним охопленням (локальна, національна або транскордонна).

Банк міжнародних розрахунків у 2020 році, прийшов до висновку, що ймовірність залучення інвестицій для компаній учасників Фінтех-пісочниці на 50 % вища, ніж коли вони не входять до неї. Це підтверджує і дослідження Asia-Pacific FinTechs, що функціонування компаній к межах пісочниці сприяє фінансовим інноваціям, розробці нових бізнес-моделей, налагодження діалогу та співпраці з регулятором, більш безпечному і менш ризикованому розвитку бізнесу, відкритості, а також формування фінансової та правової бази.

Передумови та причини виникнення FinTech-пісочниць наведені на рис. 1 [10].

Рис. 1. Передумов виникнення FinTech-пісочниць

На сьогодні FinTech-пісочниці успішно функціонують в таких країнах, як Велика Британія, Швейцарія, Литва, ОАЕ, США, Канада, Сінгапур, Малайзія, Філіппіни, Таїланд, Індонезія, Австралія. Найбільша кількість FinTech-пісочниць, пов'язаних з фінтех, створена у Східній Азії та Тихоокеанському регіоні, за ними слідує Європа та Центральна Азія.

Звернемось до досвіду щодо впровадження фінтех-пісочниці (FCA) Великої Британії. Як вже зазначалось раніше вперше така пісочниця була створена в 2016 році задля зняття перепон для банківського та фінансового сектору, який впроваджує інноваційні технології у свою діяльність. До 2021 року пісочниця FCA налічувала сім підрозділів, в межах яких було отримано більше 500 заявок і прийнято більше 150 компаній для подальшого тестування. Головна мета пісочниці FCA – це збір інформації, накопичення досвіду та розвивання індивідуальних регуляторних рішень. Саме тому, з 2021 року в цій пісочниці встановлений «відкритий режим», який діє постійно, іншими словами компанії спроможні подавати заявки будь-коли, а підрозділи як такі перестали існувати. Така політика дозволила спростити доступ компаній до вступу у пісочницю, що дозволило Великій Британії зберегти роль країни-лідера у сфері FinTech [9].

Таким чином, впровадження FinTech-пісочниці дозволяє отримати сервіс нового рівня за нижчою ціною, що покращує доступність до фінансових послуг. Фінансова інклюзія виступає індикатором доступності основних фінансових послуг для населення. Саме тому, першочерговим завданням для будь-якої країни є підвищення рівня охоплення базовими фінансовими послугами широких верств населення, а також розширення списку та підвищення якості надання фінансових послуг таким споживачам, які вже мають доступ до таких послуг.

В свою чергу, фінансові інновації та технології досить швидко розвиваються і змінюють принципи функціонування фінансових послуг. Так, Національний банк України своєю «Стратегією розвитку фінтеху в Україні до 2025 року» показує велику зацікавленість до стимулювання створення та розвитку гравців FinTech-індустрії з урахуванням регуляторних тенденцій у Євросоюзі. Саме тому, вивчення досвіду передових країн Європейського Союзу дозволить досвідчено і правильно адаптувати його на ринку фінансових послуг в Україні.

Отже, фінансова інклюзія для споживачів фінансових послуг – базовий критерій розвиненості фінансового сектору економіки будь-якої країни. Доступність фінансових послуг є головним інструментом формування конкурентоспроможності конкретної країни, адже фінансовий сектор стимулює зростання добробуту населення, сприяє розвиткові бізнесу, допомагає розширювати ринки товарів і послуг.

Список літератури

1. Eurostat: E-banking and E-commerce. URL: <https://cutt.ly/L91GMbw>
2. Степанюк Є. (2018) От лозунгов к делу. Зачем нужна финансовая инклюзия. Ліга. Фінанси. URL: <http://surl.li/erspl>
3. Парубець О.М., Садчикова І.В., Кальченко О.М., Тарасенко О.О. Фінансова інклюзія як інструмент доступності населення до ринку фінансових послуг країн ЄС\ Економіка. Фінанси. Право, 2022. - №1/1. – С. 11-16
4. Стратегія розвитку фінтех в Україні до 2025 року. Національний банк України. – 2020. – 49 с.
5. State of Fintech 2022 Report. URL: <http://surl.li/erspo>
6. Global Fintech Report Q3 2019. URL: <http://surl.li/erspp>

7. Парубець О.М., Садчикова І.В., Кальченко О.М., Тарасенко О.О. Ретроспективний аналіз становлення та розвитку FinТесn-індустрії в країнах ЄС // Science, practice and theory. Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference. Tokyo, Japan. 2022. Pp. 115-119. Available at : DOI: 10.46299/ISG.2022.I.IV
8. НБУ запустить фінтех-«пісочницю». URL: <http://surl.li/erspt>
9. Фінтех-пісочниця як платформа інноваційного розвитку: досвід інших країн та перспективи в Україні. URL: <http://surl.li/erspw>
10. Що таке регуляторна пісочниця і чому вона потрібна фінтех-стартапам. URL: <http://surl.li/erspy>

Особливості переоцінки основних засобів на виробничих підприємствах

Ірина Іванівна Демко,

к.е.н., доцент

Ігор Олександрович Химич,

магістр

спеціальності 071 «Облік і оподаткування»

Львівський національний університет імені Івана Франка

Проаналізовано процес переоцінки основних засобів підприємства та відображення її результатів в обліку відповідно до встановлених вимог і міжнародних стандартів. Розглянуто алгоритм проведення переоцінки основних засобів, що передбачає сім послідовних етапів, які взаємопов'язані і доповнюють один одного.

В умовах ринкових відносин результати діяльності кожного підприємства значною мірою залежать від наявності та стану основних засобів, які забезпечують економічну самостійність суб'єкта господарювання й конкурентоспроможність його продукції, визначають технічний та технологічний рівень виробництва.

Основні засоби та інші необоротні матеріальні активи відіграють важливу роль у господарській діяльності підприємств, без їх наявності стає неможливим процес виробництва продукції, надання послуг і виконання робіт.

Основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або поставки товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний термін корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

Для впровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку необхідним є проведення комплексу заходів для підприємств. Одним з них є визначення справедливої вартості основних засобів. Саме тому, проведення переоцінки є важливим етапом переходу на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, що в свою чергу потребує розробки необхідних методик і алгоритмів її проведення [7].

Серед основних проблем, пов'язаних з переоцінкою основних засобів, можна виділити: неузгодженість законодавчих актів, які регулюють бухгалтерське відображення переоцінки об'єкта основних засобів; при недобросовісному проведенні переоцінка основних засобів призводить до викривлення вартості активів та фінансового результату діяльності; переоцінка потребує додаткових витрат праці через необхідність постійного контролю за зміною справедливої вартості, а також визначення залишкової вартості, яка не є в обліку самостійною величиною; відсутність єдиної методики відображення

переоцінки основних засобів в бухгалтерському обліку, зокрема в частині складання реєстрів обліку [1].

Переоцінка основних засобів як інструмент збереження економічної цінності активів підприємства забезпечує відображення реальної ринкової вартості активів в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності. Її проведення є складним і багаторівневим процесом, що підтверджується значними затратами праці на усіх етапах його здійснення: від обґрунтованості прийняття рішення про проведення переоцінки до визначення її кінцевих результатів [2].

Існуюча методологія хоча і розроблена з урахуванням особливостей зарубіжного податкового законодавства, але є досить складною і заплутаною, тому нагальним залишається питання завершення процесу нормативного врегулювання всіх слабких сторін процесу обліку переоцінки основних засобів, з урахуванням пропозицій провідних науковців країни.

Кожне підприємство має право здійснювати переоцінку основних засобів за справедливою вартістю, однак це стосується тільки тих активів, щодо яких наявний активний ринок. Проте знайти його реально навряд чи можливо, оскільки активний ринок - це коли в будь-який момент на ньому можна знайти зацікавлених продавців і покупців, а інформація про ціни має бути загальнодоступною.

Ефективне проведення переоцінки основних засобів передбачає організацію технічного процесу, визначення моделі та алгоритму її проведення. Алгоритм проведення переоцінки передбачає сім послідовних етапів (рис. 1), які взаємопов'язані і доповнюють один одного [4; 6].

Рис.1. Етапи проведення переоцінки ОЗ

На першому етапі відбувається встановлення справедливої вартості основного засобу, яка буде прийнята як нова залишкова вартість. При цьому необхідно чітко уявляти, що справедливою вартістю в цьому випадку є нова залишкова, а не первинна вартість, що трохи незвично для бухгалтера, оскільки раніше при проведенні переоцінок спочатку визначалася нова первинна вартість, а тепер акценти змістилися і можна робити висновок, що змінилася методологія бухгалтерського обліку.

На першому етапі визначають початкові дані, а саме: первісну вартість об'єкта ОЗ, його термін корисної експлуатації, амортизацію (знос), залишкову вартість на момент проведення переоцінки, справедливу вартість на момент переоцінки та наявність активного ринку щодо даної групи основних засобів.

На другому етапі відбувається встановлення величини дооцінки або зниження ціни за залишковою вартістю у вигляді різниці між справедливою вартістю і залишковою. При цьому сума дооцінки за залишковою вартістю дорівнює різниці між справедливою вартістю і залишковою.

Третій етап передбачає визначення індексу дооцінки або уцінки, який дорівнює частці від ділення справедливої вартості на залишкову вартість.

На четвертому етапі проведення переоцінки основних засобів визначимо первісну вартість основних засобів після дооцінки/уцінки, помноживши індекс дооцінки/уцінки на первісну вартість до проведення процесу дооцінки/уцінки.

П'ятий етап передбачає визначення суми дооцінки чи уцінки первісної вартості як різницю між новою первісною вартістю і первісною вартістю до переоцінки.

На шостому етапі переоцінки величини дооцінки або зниження вартості за зносом як різниці між величиною дооцінки (зниження ціни) за первинною вартістю і залишковою вартістю.

І нарешті, сьомий етап передбачає складання бухгалтерських записів після порівняння сум попередніх дооцінок та уцінок [3].

Для формування повної і достовірної інформації про фінансово-господарську діяльність підприємства, характеристики ресурсів, оцінки майнових статей балансу, необхідно мати чітке уявлення про вартість його активів, найбільшу частку яких, як правило, становлять основні засоби.

Важливим питанням в обліку основних засобів є їх переоцінка, в проведенні якої виникають певні проблеми, а саме: неузгодженість законодавчих актів, які регулюють бухгалтерське відображення переоцінки основних засобів; викривлення вартості активів та фінансового результату діяльності; додаткові витрати праці через необхідність постійного контролю за зміною справедливої вартості; відсутність єдиної методики відображення переоцінки основних засобів в бухгалтерському обліку, зокрема в частині складання регістрів обліку.

Ефективне проведення переоцінки основних засобів передбачає організацію технічного процесу, визначення моделі та алгоритму її проведення. Алгоритм проведення переоцінки передбачає сім послідовних етапів, які взаємопов'язані і доповнюють один одного.

Список використаних джерел

1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік, — Житомир: ПП Рута, 2000.-С.365-376.
2. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: Підручник. — К.: А.С.К., 2007. — 784 с.
3. Джаферова Л.Р. Відображення результатів переоцінки основних засобів в обліку та фінансової звітності підприємства / Л.Р. Джаферова // Економічний форум. – 2012. – № 2. – С. 467-472.
4. Кузик Н.П. Актуальні проблеми обліку та оцінки необоротних активів / Н.П. Кузик, О.А. Боярова // Теорія і методика обліку та звітності. – 2010. – № 3. – С. 40-44.
5. Єфременко О.В. Деякі питання обліку основних засобів [Електронний ресурс]/О.В. Єфременко.– Режим доступу: http://www.rusnauka.com/16_NPRT2009/Economics/47688.doc.htm.
6. Жолнер І. Фінансовий облік за міжнародними стандартами : навч. посіб. / І.Жолнер. – К.: Центр учбової літератури, 2012.– С. 85-134.
7. Голов С.Ф. Присмак МСФЗ вітчизняної звітності / С.Ф. Голов // Вісник МСФЗ. – № 8/13. – ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2013.

World experience and the Ukrainian way of transforming university education into a system for training specialists in the tourism industry

Bulycheva Tamara

Assistant Lecturer of the Department of Tourism,
Ukrainian State University of Mykhailo Drahomanov,
Kyiv, Ukraine

Hryniuk Tetiana

Assistant Lecturer of the Department of Geography,
<https://orcid.org/0000-0002-2170-2672>
Ukrainian State University of Mykhailo Drahomanov,
Kyiv, Ukraine

The challenges of time not only actualize certain limitations and threats, but also contribute to a new synergy of opportunities in the development of the tourism industry. With the emergence of various areas of tourism activity (tourism marketing of the territory, advertising policy of tourist destinations, animation activities at resorts, virtual museums and excursions, new types of tourism, etc.), the qualification field of tourism is expanding due to the emergence of qualification requirements. At the same time, there are requests for new types of work, knowledge, skills, and abilities. New areas of tourism are emerging, and hence a whole complex of specializations and specialties, in which scientifically based schools of tourism are emerging.

Most tourism and hotel business schools in Europe are opened on the basis of operating hotels, where students live there, which allows them to acquire practical professional skills in conditions as close as possible to reality. Such experience is of undeniable interest and prospects for improving the quality of training of specialized specialists in Ukraine, since there are practically no similar hotel bases in domestic educational institutions. Compared to the Ukrainian education, the European one provides for the implementation of industrial practices in the amount of 50 to 70% of the training time, as well as the academic mobility of students and teachers is ensured. International and interuniversity labor exchanges with the possibility of student employment are expanding [1, 4].

The Vatel International Business School of Hotel and Tourism Management in France, the Shannon College of Hotel Management in Ireland, the Schiller International University in Madrid, Spain and others are among the best European schools in the field of tourism, where this practice is carried out.

The quality of professional training of graduates of various levels of education does not always meet both the requirements of employers and the corresponding international standards. The analysis of curricula of secondary and higher professional education showed that 10 to 20% of training time is allocated to practical training.

Work in the field of tourism and the hotel and restaurant industry is considered prestigious, and the demand for the specialty was consistently high until recently. This

allowed higher education institutions to maintain contract prices at a level higher than the cost of education. The events of recent years - COVID-19 and a full-scale war, significantly reduced interest in the profession, which, unfortunately, did not affect the revision of the financial conditions of study.

An analysis of the system of training graduates in the field of tourism in Ukraine gives reason to assert some obsolescence in teaching approaches. There are very few practical classes with highly qualified specialists who are engaged in practical activities in the field of tourism (tourist operators, hotel and restaurant business, museum work, animation, etc.). In addition, a large amount of theoretical material that is taught is given more for the development of students' mental activity, their personality, but little can be applied in practice. When teaching disciplines, it is advisable to take into account the needs of tourist companies and agencies, to use the latest information on technological equipment and software that exist in the field of tourism today. Of particular importance is the maximum approximation of training to the real operating conditions of tourism business enterprises. Achieving this task can be realized due to the effective organization of students' practices and internships, as well as through the formation of simulation environments in higher education institutions, the use of interactive learning methods.

Immediately before the full-scale war, the department of tourism of the university started a series of meetings with highly qualified representatives of practical tourism to hold master classes on the latest trends in the industry, in particular with Slobodian L.I., director of the travel company "Express Voyage", general representative of the cruise holding Royal Caribbean International in Ukraine, I.I. Zakharenko, director of the travel agency Feeryia Mandriv. Unfortunately, further plans for the meeting were destroyed by the war.

An integral part of university education should be the training of specialists capable of creative work and development in the innovative conditions of modern society. The successful development of specialists in the field of tourism is impossible without a combination of the following areas: research, which requires high qualifications, and entrepreneurial, the subjects of which have strategic thinking, the ability to learn, perceive and adapt knowledge [2, 4, 5].

The success of the development of Ukrainian tourism will be determined by the activities of highly qualified specialists in the field, trained only at the level of world standards. In connection with this, the key task today is to create conditions for the formation and development of an effective system of training and retraining of personnel in the field of tourism [3].

The training of personnel for the tourism sector is related to the formation of not only professional competences, but also communication skills. The tourism industry integrates both high-tech and communication skills, the study of which is usually carried out in a fragmented way.

Labor market monitoring is a factor in the effective formation of professional competencies of future specialists in the field of tourism. Now the situation with employment is complicated due to the reduction of the total number of tourist companies of various organizational and legal forms by 24.5%, and the number of employees in them by 13.5% [5]. More recently, before the war, there was a decrease

in the average number of employees, as well as the need for employees with special education, which is explained by the high level of automation of the retail sales process. Despite the automation of many processes and the reduction of the number of intermediaries in the process of service implementation, new directions and specialties are emerging, because the service sector involves personal communication between consumers and staff, and, according to many analysts, in the era of rapid technological development, there is no time for traditional types of communication in everyday life. practice, life will dictate the demand for ordinary communication as one of the mandatory elements of communication.

Improving the training of real tourism professionals should be based on:

- strengthening the scientific and methodological base of tourism education, including the development of educational standards, curricula, programs for all forms of education;
- strengthening the educational and methodological base, including the development of textbooks and teaching aids, methodological complexes, electronic libraries, reference books, etc.;
- development of a strategy of partnership relations between the department of tourism of the university and enterprises of the tourism and hospitality industry through the cooperation of scientists and practitioners;
- development of new conceptual approaches to the organization of practical training of students with the mandatory and interested participation of stakeholders, representatives of the industry, tourism administrations, regional and local authorities;
- formation of a new model of a specialist in the field of tourism and hospitality, taking into account changes in the needs of society;
- creation of training centers, equipped with modern equipment that is constantly updated, for conducting practical classes, passing practices, strengthening the material and technical and scientific and methodological base of educational institutions;
- encouraging teachers to systematically improve their qualifications and gain work experience in the field of tourism and hospitality at industry enterprises.

Already in the near future, in the conditions of open universities, graduates of tourism specialties will become part of the team of "restorers" of the Ukrainian economy after the Victory. This recovery will be a unique social phenomenon, as it will use the synergy of the hospitality sector to restart the tourism industry. Tourists from all over the world go to Ukraine to discover a new Ukraine for themselves.

References

1. Hryniuk T.A., Bulycheva T.V. (2022). Realii turystychnoho rozvytku Ukrainy v konteksti hlobalnykh ta lokalnykh zahroz z viroiu v Peremohu. Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference : Empirical and theoretical levels of scientific cognition. Stockholm, Sweden, 26–27 December. Pp. 30-34. URL: <https://intersci.eu/events/empirical-and-theoretical-levels-of-scientific-cognition/>.
2. Hryniuk Tetiana (2022) Global Trends in Tourism and Imperatives of the Circular Economy in the Context of Sustainable Environmental Development of States. Oksana Borysova, Oleg Gryniuk, Tetiana Mykhailenko, Tetiana Shparaha, Tetiana Hryniuk.

Review of Economics and Finance, 2022, 20, 196-202 DOI:
<https://doi.org/10.55365/1923.x2022.20.23> https://refpress.org/wp-content/uploads/2022/10/Borysova_REF.pdf

3. Smyrnov, I., Hryniuk, D., Tiunov, V. & Stepanets, I. (2022). The phenomenon of digitalization and practical experience in preserving the cultural heritage of Ukraine during the enemy invasion. Moderní aspekty vědy: XXII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.,527-540. <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-22.pdf>

4. Turyzm pid chas viiny URL: <https://www.rbc.ua>

5. Yak viina zminyt mandrivky Ukrainoiu pislia peremohy nad vorohom. URL: www.rbc.ua/ukr/travel/novaya-stranitsa-voyna-izmenit-puteshestviya-1649942226.html.

Комплексний корисний продукт туристичної дестинації у післявоєнному відновленні індустрії

Цвілий Сергій Миколайович

к.е.н., доцент, доцент кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу
Національний університет «Запорізька політехніка»

Гурова Дар'я Дмитрівна

к.геогр.н., доцент, доцент кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу
Національний університет «Запорізька політехніка»

Кукліна Тетяна Сергіївна

к.е.н., доцент, доцент кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу
Національний університет «Запорізька політехніка»

Журавльова Світлана Миколаївна

к.е.н., доцент, доцент кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу
Національний університет «Запорізька політехніка»

Туристична дестинація є складною соціально-економічною системою, в якій економічний і соціальний механізм формування та експлуатації дестинацій реалізується у вигляді комплексу туристичних послуг і рекреаційних об'єктів на основі наявності туристичних ресурсів та є основою для формування стратегії розвитку та просування дестинації в післявоєнних умовах вітчизняного ринку.

Основною формою підприємницької діяльності туристичного ринку є комплексний туристичний продукт [2; 3; 9]. Відповідно до традиційного підходу такий продукт об'єднує у своєму складі «все, що може і повинна запропонувати туристична дестинація для задоволення туристичних потреб залежно від цілей і характеру туристичної подорожі». Відповідно умов післявоєнного відновлення індустрії туризму туристичний продукт доцільно представити, як сукупність послуг з транспортування, розміщення, екскурсійного обслуговування тощо на засадах безпеки туриста та задоволення його уявлення про якість, що надаються за сукупною комплексною вартістю, за договором продажу такого продукту.

Комплексний туристичний продукт слід розглядати, як якісно новий вид товару, який відмінний від простого набору туристичних послуг та має більшу корисність для споживача, ніж сумарна цінність туристичних послуг, що входять до його складу. На відміну від певних туристичних послуг і товарів, комплексний корисний туристичний продукт є об'ємним, розширеним ринковим продуктом, головною відмінною характеристикою якого є цінність в очах споживача, що дозволяє встановлювати й більш високу ціну на туристичний продукт порівняно з туристичною ціною. Комплексний туристичний продукт у післявоєнному відновленні індустрії має створити корисні умови, що генерують можливість користуватися туристичними послугами лише за умови їх включення до складу «туристичного пакета». Одночасно з цим, туристичний продукт має поєднувати

в собі як матеріальний, так і нематеріальний аспект. Комплексний туристичний продукт включає наступні складові: 1) основні туристичні послуги; 2) додаткові туристичні послуги; 3) допоміжні туристичні послуги; 4) всі роботи у процесі споживання туристичних послуг; 5) товари, які споживаються в турі; 6) товари, які споживаються поза рамками туру (до його початку та після його завершення); 7) інформаційні сервіси. Взаємозв'язок цих складових комплексного корисного туристичного продукту та їх співвідношення у складі туристичного продукту залежить від мети туризму, характеру туру, рівня кваліфікаційної та матеріальної підготовленості суб'єктів господарської діяльності індустрії туризму. У свою чергу, нематеріальний характер послуг поширюється на туристичний продукт у частині послуг, що входять до його складу, оскільки туристичний продукт у всій своїй сукупності не існує до моменту його запитання та споживання. Разом з тим, потрібна наявність матеріальних об'єктів (готелі, транспорт, предмети побуту та інші), без яких неможливим буде генерування комплексної корисної туристичної послуги у післявоєнному відновленні індустрії туризму. Комплексний корисний туристичний продукт слід розглядати у різних аспектах залежно від того, який чинник приймається, як ключовий (базисний), у створенні такого продукту.

Підходи до розуміння сутності комплексного корисного туристичного продукту дестинації можна класифікувати виходячи з базисного принципу його основи, а саме: 1) ресурсний підхід; 2) економічний підхід; 3) процесний підхід.

З ресурсної позиції комплексний туристичний продукт має в своїй основі природно-кліматичні, історичні, соціально-культурні, науково-технічні та інші ресурси дестинації, які здатні задовольнити певні потреби туриста в процесі туристичної подорожі. Оскільки різні види ресурсів беруть участь у задоволенні різних потреб туристів і беруть участь у формуванні різних емоційних вражень, то склад та характер корисного туристичного продукту дестинації, можливість створення одного або кількох варіантів, різноманітність варіантів туристичного продукту дестинації визначається наявністю конкретних видів даних ресурсів та їх сукупністю і можливістю успішної експлуатації: природно-кліматичні ресурси формують розвиток пляжного, екологічного, спортивного туризму; історичні ресурси сприяють розвитку культурно-пізнавального туризму [8]. Так, корисний продукт, що утворюється з урахуванням ресурсних джерел, набуває властивості туристичного продукту за умови використання їх у цілях туризму.

З позицій економічного підходу комплексний корисний туристичний продукт є взаємопов'язаним пакетом туристичних послуг, сервісів, товарів, робіт, інформації, що взаємодоповнюють один одного. З економічної точки зору туризм та туристичний бізнес розглядаються, з одного боку, як економічний комплекс дестинації, розвиток якого визначається господарськими зв'язками, процесами та відносинами, а з іншого – як ініціатор та каталізатор економічного зростання у регіоні (дестинації). У відносинах між дестинаціями комплексний туристичний продукт виступає каналом перерозподілу доходів (грошові кошти).

Деякі дослідники розуміють туристичний продукт, як наслідок діяльності або певного процесу [4; 6; 7; 11]. У рамках такого процесного підходу базовим є обґрунтування того факту, що комплексний туристичний продукт формується в ході туристичного процесу, який розглядається, з одного боку, як діяльність

організаторів туризму з формування продукту споживання, а з іншого боку, як діяльність туристів, які споживають с користю зазначений продукт [1].

Комплексний корисний туристичний продукт дестинації повинен бути інтегрований у загальну систему туристичного ринку та у післявоєнному відновленні індустрії туризму займати провідне місце у його диференційованій багаторівневій структурі. За такої логіки, формування комплексного корисного продукту туристичної дестинації має такі етапи: 1) аудит туристичних ресурсів; 2) дослідження туристичної інфраструктури і умов її використання; 3) аналіз потенціалу, обґрунтування користі для споживача та створення конкурентних переваг; 4) забезпечення інформаційної підтримки; 5) формування комплексного корисного туристичного продукту. Залежно від рівня пропозиції туристичний продукт диференційований за своїм масштабом. Туристична дестинація являє собою сукупний корисний продукт декількох галузей і ресурсних джерел. Значна частина комплексного корисного туристичного продукту дестинації не підлягає кількісній вартісній оцінці з причин того, що у сучасній системі не піддається встановленню вартісного показника емоційна складова туристичного продукту, яка включає в себе хороший клімат, гарний пейзаж, емоційне задоволення від ознайомлення з культурно-історичними пам'ятками, задоволення від екскурсії, ступінь участі споживача в отриманні туристичної послуги, відчуття реальної безпеки, кількість вдалих фотографій тощо. В цілому, туристичний продукт є ключовою ланкою створення, підтримки певного рівня конкурентоспроможності будь-якої туристичної дестинації. Базисом створення конкурентоспроможності туристичної дестинації є наявність певного туристичного ресурсу та туристичної інфраструктури, на основі яких у післявоєнному періоді відновлення індустрії буде сформовано конкурентні переваги дестинації. Конкурентні переваги будуть створювати конкурентоспроможний туристичний корисний продукт дестинації. Комплексний корисний туристичний продукт дестинації генерує інформаційний аспект туризму, який має бути виявлено у систематичному цілеспрямованому формуванні інформаційного посилення потенційним споживачам та підтримки туристичних послуг до-, в процесі, після його виходу на туристичний ринок, а також створення іміджу певної дестинації, тобто у формуванні привабливості дестинації з метою відновлення індустрії туризму у післявоєнному періоді.

За рівнем пропозиції туристичного продукту у післявоєнному відновленні індустрії туризму доцільно представити такі: 1) продукт одиничного виробника товару або послуги; 2) продукт групи однорідних або різнорідних виробників товарів, послуг; 3) продукт туристичної галузі регіону; 4) комплексний корисний продукт туристичної дестинації; 5) продукт туристичної індустрії країни.

Для підвищення рівня конкурентоспроможності туристичної дестинації ряд дослідників вважають за доцільне реалізувати підходи до оцінки комплексного туристичного продукту дестинації та асортиментного портфеля її туристичних послуг, пов'язані з конструюванням певної функції корисності, на основі якої надається перевага окремим видам туризму [2; 5]. Під функцією корисності слід розуміти функцію, яка описує взаємозв'язок між різними товарами та послугами, які пропонованими економікою туризму та перевагами індивідуумів. При певних припущеннях функції корисності можна використовувати у аналізі поведінки

споживачів і ринків [12]. В даному випадку, при розгляді діяльності туристичної дестинації, під функцією корисності доцільно розуміти термін, що характеризує сукупність матеріальних та нематеріальних доходів, благ чи іншого ефекту, що розглядається, як користь від виконання діяльності у сфері туристичної індустрії, і одержаний дестинацією і туристами в результаті реалізації корисного продукту.

У контексті післявоєнного відновлення індустрії туризму розгляд питань, які пов'язані з діяльністю туристичної дестинації, необхідно здійснювати через призму поняття функції корисності комплексного туристичного продукту, що має розглядатися в рамках програми стратегічного розвитку регіону, та як один із факторів створення стратегічного розвитку регіону, оскільки об'єктивний аналіз функції корисності туристичного ресурсу дестинації та її конкурентних переваг у сукупності з аналізом потенційного платоспроможного попиту надасть можливість виробити таку програму чи концепцію розвитку у даної дестинації, що забезпечує максимальний соціально-економічний ефект даного регіону.

На думку дослідників, значення «корисності» (функції корисності) стосовно туристичної індустрії значно ширше і змістовніше, ніж термін «економічна ефективність», який традиційно застосовується з метою оцінки результативності господарської діяльності [10]. Результативність діяльності туристичної індустрії характеризується не тільки суто економічними показниками, такими як прибуток або рентабельність роботи конкретного підприємства (напр., готелю, ресторану), не лише кількістю туристичних прибутків, а й оцінкою позитивних і негативних явищ у соціальному житті регіону, що з'являються як наслідок розвитку туризму у цьому регіоні. Термін «функція корисності» характеризує як економічний, так і соціальний ефект, який надає розвиток туризм соціуму конкретної території.

Завдання аналізу й оцінки корисності комплексного туристичного продукту, запропонованого споживачеві, у механізмі управління відновленням і розвитком дестинації передбачає виділення туристичного продукту, визначення методів кількісного та якісного виміру з метою стратегічного планування. Методика оцінки корисного потенціалу туристичного продукту включає кількісну та якісну характеристики і заснована на обчисленні наступних індикаторів: 1) абсолютне значення туристичних послуг, що становить суму всіх витрат територіальної дестинації на післявоєнні туристичні цілі і задачі; 2) індекс питомих туристичних інвестицій, що є величиною інвестицій на 1000 чол. населення території; 3) індекс питомих туристичних інвестицій, що є відношенням інвестицій до обсягу продажів, до прибутку; 4) якісні індекси туристичних інвестицій, що оцінюють ступінь комплексності і повноти такого явища, як розвиток туризму; 5) загальний якісний індекс туристичних інвестицій, що демонструє рівень комплексності туристичної діяльності в регіоні. Дослідження факторів корисності у загальній системі післявоєнного відновлення індустрії туризму країни, в цілому, та певної дестинації на базі створення комплексного туристичного продукту сприятиме прискоренню набуття сталого соціально-економічного розвитку регіонів країни.

Формування у післявоєнному періоді функції корисності для комплексного туристичного продукту дестинації має: 1) забезпечувати рентабельність суб'єктів господарської діяльності туристичної індустрії; 2) забезпечувати регіональний соціально-економічний ефект та стабільність екологічної системи території.

Список літератури:

1. Белікова М.В., Прусс В.Л. Сучасні трансформації світової сфери туризму. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. Електронне фахове видання. 2018. Випуск №6(17). С.21 – 28.
2. Кукліна Т.С. Використання інформаційних технологій в діяльності туристичних підприємств. *Причорноморські економічні студії*. № 2. 2017. С. 217.
3. Кукліна Т.С., Цвілій С.М., Журавльова С.М. Загальні тенденції розвитку світового туризму: від коронавірусу до військової агресії. *Підприємництво та інновації. Науковий журнал*. Київ : ПВНЗ «Міжнародний університет фінансів» ; Одеса : ВД «Гельветика», 2022. Вип. 23. С. 12-15.
4. Цвілій С.М., Корнієнко О.М. Посткоронавірусна маркетингова політика утримання лояльних споживачів готельно-ресторанного продукту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 36. наук. праць. Випуск 42/2021. Херсон : ХДУ, 2021. № 42. С. 50-55.
5. Цвілій С.М., Корнієнко О.М. Посткоронавірусне відновлення бізнес-активності мікропідприємств сфери гостинності регіону. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. Том 32(71). Київ : ВД «Гельветика», 2021. № 3. С. 73-78.
6. Цвілій С.М., Кукліна Т.С. Стратегічні маркетингові пріоритети готельно-ресторанного підприємства в посткоронавірусному середовищі вітчизняного туристичного ринку. *Особливості розвитку ринку туристичних послуг України під впливом COVID-19 та карантинних обмежень* : монографія : розділ 4 [Електронний ресурс]. Кривий Ріг : Вид. ДонНУЕТ, 2021. С. 48-80.
7. Tsviliy S., Gurova D., Korniienko O. Postcoronavirus development of the regional tourist destination on the principle of public-private partnership. *ЗВО «Міжнар. ун.-т бізнесу і права. Наук.-вироб. ж-л «Бізнес-навігатор»*. Херсон : ВД «Гельветика», 2020. № 4(60). С. 134 – 138.
8. Tsviliy S., Gurova D., Korniienko O. Sustainable development of ecological tourism in a regional tourist destination. *Зелена економіка» – необхідна умова сталого розвитку національної економіки України* : кол. монографія / за заг. ред. О.Л. Гальцової. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 67 – 82.
9. Tsviliy S., Gurova D., Kuklina T. Research of the specifics of providing tourist education in the latest conditions: marketing approach. *Role of science and education for sustainable development* : monography ; Part 2.13. University of Technology, Katowice, Poland, 2021. P. 252-266.
10. Tsviliy S., Vasylychev D., Gurova D. Innovative potential of the tourist territory in the strategy of sustainable development of the domestic region. *Trends, prospect and challenges of sustainable tourism development* : монографія. Львів : Львівський торговельно-економ. університет, 2020. С. 51-66.
11. Tsviliy S., Gurova D. Post-coronavirus prospects of the development of the Black Sea ecotourism destination. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. Випуск 60 Ч. 2. Одеса : ВД «Гельветика», 2020. № 4(60). 148 с. С. 45-53.
12. Zaitseva V., Tsviliy S., Bublei G. Innovation facilities of the tourist business of small and medium enterprises of the region. *Roczniki Ekonomiczne KPSW w Bydgoszczy*. Poland. 2019. №12. pp. 201-212.

Соборність України: історико-правовий вимір

Медвідь Федір Михайлович

доктор наук в галузі політології, канд..філос.наук, професор МКА, професор кафедри теорії держави і права та конституційного права

Чорна Марія Федорівна,

доктор філософії в галузі права, докторант

Бурлака Артур Анатолійович

Шаповалова Олена Валентинівна

студенти

Міжрегіональна академія управління персоналом

22 січня в день проголошення Акта Злуки Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки Україна відзначає День Соборності. Офіційно це свято встановлене Указом Президента України «Про День Соборності України» від 13 листопада 2014 року № 871. Сама ж ідея Соборності генетично закладена в українцях з давніх-давен. Від часів феодального дроблення Київської Русі вона стала однією із заporук збереження нашої державності та національного самоусвідомлення. У найважчі часи національної історії кращі сини України-Русі озброювалися нею для боротьби з ворогами. Ідея соборності немислима без ідеї державності, без національного поступу, бо в нашому народі ніколи не затухала ватра надії на відновлення державотворчого життя і відчуття належності до великої соборницької та єдинокровної нації [1, с.171-174;2, с.93-98]. Навіть будучи поділеними між кількома чужинними державами українці завжди вірили і сподівалися на національне об'єднання. Після більш як століття по ліквідації Гетьманщини український народ був поділений між двома імперіями - Австро-Угорською та Російською[3, с. 42-52].

Сам термін «соборність» у загальному розумінні означає єднання людей на основі толерантності, свободи, демократії, віротерпимості й культури в широкому розумінні цього слова, тобто культури політичної, правової, моральної, релігійної атеїстичної, міжнародних відносин тощо. Термін традиційно вживається в науці та політичній практиці як відображення процесів згуртування споріднених ідеологічних і суспільно-політичних рухів. Про це свідчить, зокрема, використання терміну «соборність» для визначення об'єднувачих конфесіональних процесів християнства, мусульманства, іудаїзму та інших світових релігій, а також реалізація політичної стратегії імперських супердержав (Римська імперія, Візантія, Російська імперія, Радянський Союз та ін.). Ідея соборності у новітні часи стала пов'язуватися з консолідаційними етнонаціональними процесами, становленням і розвитком національної державності. Питання соборності, зокрема в доктрині і практиці ідеологів українського націоналізму, зокрема, Д. Донцова і М. Міхновського.

Поняття «соборність» виступає ключовим релігійно-філософської думки ХІХ - ХХ с. Так, соборність визначалася А. Хом'яковим і пізніше М. Бердяєвим як подолання конфлікту між індивідуальністю і колективом у суспільному діянні любові, як духовне єднання людей безпосередньо один з одним, вільне від диктату держави і політичних структур. А. Хом'яков, як один із засновників слов'янофільства, протиставляв православний тип духовного єднання в любові більш формально і зовнішньо організованим католицькій і протестанській спільнотам. В його філософській системі соборність постає як особливий вид людської спільності, що характеризується свободою, любов'ю та вірою. А. Хом'яков протиставляє соборність механічній спільності людей, тобто йдеться не про кількість об'єднаних людей, а про спосіб їхнього єднання, його якість. Соборність, на думку А. Хом'якова, невпізнана і не дана ані в чуттєвому, ані в раціонально-логічному досвіді пізнання, бо вона пізнається не ззовні, а з середини, у своїй цілісності, яка репрезентує свою єдність індивідуальності та спільності. За А. Хом'яковим соборність є зразком справжньої соціальності, яка, незважаючи на свою тотальність, має не насильницький характер, не примусовий характер. Основа спільності – свобода, джерело якої – не індивідуальність, а суспільність. Творіння здійснюються вільно, закладаючи свободу в саму структуру людського єства. Водночас реалізація цієї свободи можлива лише об'єднаному людству. Індивідуальність і суперечність індивідуальних інтересів, з погляду А. Хом'якова, є результатом відчуження від початкової цінності людського буття. Досягнення цієї втраченої цільності пов'язанезі встановленням такого суспільного життя, в основі якого буде духовність [4, с.12-14]. Ідеї А. Хом'якова розвивали М. Булгаков, П. Флоренський, А. Красавін, і особливо С. Франк. М. Федоров наголошував, що справжнє духовне єднання людей по типу Божественної Трійці відбудеться в ім'я «спільної справи» - спільної праці задля перемоги над смертю і загального воскресіння.

В філософській системі В.Соловйова ідея соборності була пов'язана з ідеєю всеєдності: людство розглядалось як соборний або суспільний організм, а соборність визначалася як пошук людьми у житті такої форми всеєдності, яку вони мають у Бозі. Релігійно-філософська думка розглядала ідею соборної свідомості як факт слов'янської ментальності. Персоналістичним уособленням соборності В. Соловйов, М. Булгаков, Г. Флоренський вважали Святу Софію – як соборний, зібраний воедино Всесвіт, як всесвітнє соборне буття людей, культури і природи. Загалом ідея соборності корелювала з історіософічною ідеєю (яку розділяли практично всі предстаники релігійної філософії від ранніх слов'янофілів до О.Лосева) про те, що дух індивідуалізації і відчуження, який домінує в сучасній Європі, має бути замінений духом нової органічної епохи людства[5, с.591].

Соборність України як об'єднаність, цілісність, неподільність суспільства і держави, має кілька вимірів: соборність її земель; державності; громадськості; правової, політичної і громадянської культури, духовності тощо. Українська ідея соборності почала набувати сучасного змісту ще в епоху нової і новітньої історії, у ході національно-визвольних змагань, етнонаціональних консолідаційних процесів, розв'язання національно-державних проблем. Історичні коріння та

передумови соборності, на думку дослідників, вимальовуються вже в ході об'єднання земель України-Руси у княжу добу, в період формування українського козацтва як консолідаційного ядра становлення української нації[6, с. 27-34], національно-визвольної війни українського народу в другій пол. XVII ст.(Богдан Хмельницький)[7; 18, с.40-50].

Нових барв і глибини ідея соборності України набуває в сер. XIX – на поч. XX ст.: українофільство Кирило-Мефодієвського товариства[9, с.23-26], «Руська трійця», ідеї Т. Шевченка, П. Куліша, М. Драгоманова, І. Франка, В. Антоновича, Д. Донцова, М. Міхновського, В. Липинського, М. Грушевського, діяльність громад, Наукового товариства ім. Т. Шевченка [10, с.264-269], українських національно-демократичних партій, Центральної Ради, Української Народної Республіки.

Центральними проблемами у ході реалізації української ідеї соборності протягом багатьох століть виступали формування національної самосвідомості, об'єднання українських етнічних територій, які протягом тривалого часу були роз'єднані кордонами сусідніх держав (Росія, Польща, Литва, Австро-Угорщина, Румунія, Чехословаччина), створення незалежної, самостійної держави[7; 11]. Рух за соборність, тобто об'єднання українських етнічних земель у незалежній державі, особливо посилювався на поч. XX ст. Значною історичною подією став Акт соборності УНР і ЗУНР 1919 р.[12, с.53-57], проголошення якого відзначається щороку 22 січня як офіційне свято – День соборності України. Важливим етапом у реалізації ідеї соборності стало входження у 1939 р. західноукраїнських земель до складу УРСР. Процес формування нових кордонів України завершився після Другої світової війни, коли до УРСР ввійшли також споконвічні українські землі – Північна Буковина і Закарпаття. У 1954 р. до складу України було передано Кримську область. Ідея соборності знайшла політико-правове закріплення в Акті проголошення незалежності України 1991 р., і Конституції України 1996 р.

В нових умовах реалізації ідеї соборності України постають і нові проблеми, пов'язані передусім з теоретичним і методологічним осмисленням найважливіших факторів, що визначають механізм цього процесу. До практично-політичних чинників реалізації ідеї соборності в умовах демократизації слід віднести формування етнічної, міжетнічної та соціально-класової єдності громадян України, [13, с. 148-175] збереження цілісності території держави[14, с.333-344; 15, с.239-254], зважену внутрішню і зовнішню політику, , толерантне ставлення до всіх політичних партій, громадських рухів і угруповань, визнання єдиної , соборної української християнської церкви та уважне ставлення до інших релігійних конфесій, руху екуменізму.

В умовах повномасштабного воєнного вторгнення Росії в Україну нового розуміння та осмислення вимагає сутність феномену соборності, національної та політичної єдності, консолідованості суспільства у відстоюванні територіальної цілісності країни, бо тимчасово окуповані Крим, частини Донецької, Луганської, Запорізької, Херсонської, Харківської, Миколаївської областей - це теж Україна. В .умовах деокупації цих територій, що виступає як процес в царині політико-правового фронту з питань протидії російській агресії, відновлення

територіальної цілісності України, захисту прав громадян України в умовах війни й окупації та притягнення до юридичної відповідальності держави агресора, а також осіб і організацій, винних у скоєнні воєнних злочинів, колабораційній та іншій антидержавній діяльності[16, с.1-224; 17].

Отже, історико-правовий дискурс соборності української державності означає, що Україна має свою єдину, вільну, суверенну, демократичну, правову і соціальну національну державу, яку створив сам український народ. Соборність – це державна, територіальна, суспільна, духовна консолідація всіх громадян України. Соборність залишається актуальним національним завданням, а День Соборності є приводом нагадати про єдність і неподільність українських земель, зокрема, тимчасово окупованих. В нових історичних умовах реалізації ідеї соборності важливу роль повинно відігравати формування у громадян України правової, політичної і громадянської культури системою продуманої гуманітарної політики.

Список літератури:

1.Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф., Твердохліб А.І. Формування і розвиток ідеї соборності України: історико-правовий вимір // Проблеми модернізації України : [зб. наук. пр.] / МАУП. - К.: МАУП, 2008 - Вип. 9: Матеріали звітн. наук.-практ. конф. “Проблеми розвитку демократичної державності в контексті світових модернізаційних процесів формування національних громадянських суспільств (політичний, юридичний, економічний, соціальний, психологічний та управлінський аспекти)”, присвяченої пам’яті борця за незалежність України, Героя України Левка Лук’яненка, 28 листопада 2019 р.; V Всеукраїнської науково-практичної конференції “Проблеми і перспективи соціально-економічного розвитку України в умовах європейської інтеграції”, 13 листопада 2019 р. / редкол. : М. Н. Курко (голова) [та ін.]. - 2019.-С.171-174.

2.Медвідь Ф.М., Твердохліб А.І., Урбанський М.В. Філософсько-правовий вимір ідеї соборності України // Соборність як фундаментальна складова ідеології українського націоналізму. Матеріали ІХ Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. Івано-Франківськ, 16-17 квітня 2021 р./ О.М. Сич. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2021.-С.93-98.

3. Солдатенко В.Ф. Україна в революційну добу: Іст. есе-хроніки. У 4-х т.: Т.ІІІ. Рік 1919. – К.: Світогляд, 2010. – 453 с.

4. Сацевич В.А. Политико-правовые взгляды А.С. Хомякова. Автор. Дисс. ...доктора философии в области государственного управления. – К.: МАУП, 2013. – 19 с.

5.Кіхно О. Соборність // Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. –С.591.

6.Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний як фундатор геополітичної доктрини України (до 400-річчя Хотинської битви) // Боротьба українського народу за ідентичність та державність через призму століть (до 400-річчя Хотинської битви та 100-річчя національно-визвольного руху на територіях Поділля початку 20-х років ХХ століття)/ Матеріали

міжрегіональної історико-краєзнавчої конференції. 3 грудня 2021 р., м. Бар Вінницької області. – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2022. –С.27-34.

7. Гошуляк І. Тернистий шлях до соборності (відідеї до Акту Злуки). - К.: ІПіЕНДімені І. Ф. Кураса НАН України, 2009. - 467 с.

8. Медвідь Ф.М. Українська козацька республіка Богдана Хмельницького: національні інтереси і геополітичні пріоритети // Гетьманська Україна між Польщею, Росією та Туреччиною. Монографія. – Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2019.-С.40-50.

9. Медвідь Ф.М., Твердохліб А.І., Урбанський М.В. Проект слов'янського союзу Кирило-Мефодієвського товариства: історіософсько-правові засади (до 175-річчя заснування) // Круглий стіл з нагоди 175-річчя заснування Кирило-Мефодіївського товариства, 17 грудня 2020 р. Тези доповідей. – Київ: ІІ НАН України, 2021. –С.23-26.

10. Медвідь Ф.М., Мельниченко Я.Б., Твердохліб А.І. Історико-філософські дослідження в Науковому товаристві імені Т. Шевченка // Філософські діалоги'2019 // Філософія в Академії: її досягнення, проблеми, перспективи (до 100-річчя НАН України). Збірник наук. праць. – К., 2019.-С.264-269.

11. Горбань Т.Ю. Еволюція ідеї національного самовизначення в українській суспільно-політичній думці кінця ХІХ – першої чверті ХХ століть – К.: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2010. – 381 с.

12. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. ІУ Універсал і Акт Злуки в контексті національної безпеки України: уроки історичної пам'яті і сучасні реалії // Ідентичності та політичні інститути. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції /За заг. ред. В. М. Циби. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016.- С.53-57.

13. Стратегія політико-правового розвитку України до 2030 року: науково-аналітична записка / Кол. авт.; за ред. І. О. Кресіної. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2022. С. 148-175.

14. Медвідь Ф.М. Мурдій А.В., Шаповалова О.В. Консолідація правової системи України: питання теорії та історіографії // Консолідація правової системи, як шлях до зміцнення державотворення: Матеріали ХІІ Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: ДУІТ, 2022 –С.333-344.

15. Медвідь Ф.М., Бурлака А.А., Шаповалова О.В. Консолідація українського суспільства: гуманітарні виміри (питання теорії та історіографії)// Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональні виміри. Збірник матеріалів ІV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 27-28 жовтня 2022 р.). – Івано-Франківськ, 2022. –С.239-254.

16. Деокупація. Юридичний фронт [Електронне видання]: матеріал Міжнародного експертного круглого столу (Київ, 18 березня 2022 р.) /Державний торговельно-економічний університет, Українська асоціація порівняльного правознавства, Українська асоціація міжнародного права, Асоціація реінтеграції Криму; упоряд. і наук. ред. О. В. Кресін. – Київ : Держ. торг.- екон. ун-т, 2022. – 224 с.

17. Горбулін В., Бадрак В. Над прірвою. 200 днів російської війни. – К.: Брайт Букс, 2023. – 27я с.

Дослідження показників безпечності добавки дієтичної «Тайро Ультра»

Курділь Наталія Віталіївна

к.мед.н., заступник директора з наукових та клінічних питань,
ДП «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України», Київ, Україна

Щуцька Тетяна Олександрівна

науковий співробітник, керівник Лабораторії нутриціології,
ДП «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України», Київ, Україна

Худайкулова Ольга Олексіївна

провідний спеціаліст відділу Наукових основ аналізу ризику хімічних факторів,
ДП «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України», Київ, Україна

Завальна Вікторія Вікторівна

науковий співробітник відділу Наукових основ аналізу ризику хімічних факторів,
ДП «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України», Київ, Україна

Вступ. ТОВ «Амма Лайф Саенсиз» є вітчизняним виробником добавок дієтичних та має багаторічний досвід роботи з рослинною сировиною і природними органо-мінеральними комплексами, що включені до Індійської фармакопеї, Аюрведичної фармакопеї Індії та Британської Аюрведичної фармакопеї. Виробник запропонував склад добавки дієтичної для підтримки нормального функціонування щитовидної залози на основі сировини, що має доказову базу щодо адаптогенних властивостей та входить до традиційних аюрведичних рецептур.

Мета. Оцінка безпечності аюрведичного фітокомплексу, що входить до складу добавки дієтичної «Thyro Ultra» («Тайро Ультра») за даними джерел наукової інформації та результатами санітарно-хімічних, санітарно-мікробіологічних та радіологічних досліджень.

Матеріали та методи. Використані методи дослідження показників безпеки сировини (фітоекстрактів) та добавки дієтичної на його основі. Добавку дієтичну досліджено за вмістом важких металів, пестицидів та радіонуклідів на відповідність вимогам ГН 4.4.8.073-2001 «Тимчасові гігієнічні нормативи вмісту контамінантів хімічної і біологічної природи у біологічно активних добавках», затверджених постановою головного державного санітарного лікаря України від 20.04.2001 р. №131 та ГН 6.6.1.1-130-2006 «Допустимі рівні вмісту радіонуклідів ^{137}Cs , ^{90}Sr у продуктах харчування та питній воді», затверджених наказом МОЗ України від 03.05.2006 р. за №256. Методики вимірювань важких металів –

МІ.СЗ.7.2.01-017 та МІ.СЗ.7.2.01-018. Методика вимірювань питомої активності ^{137}Cs – МИ 12-04-99. Методика вимірювань питомої активності ^{90}Sr – МИ 12-05-99. Вміст свинцю, кадмію, ртуті визначали атомно-емісійним методом (прилад - спектрометр атомно-емісійний «SHIMADSU ICPE – 9820»); для визначення радіонуклідів використовували спектрометр «СЕР-001», «АКП-С» та спектрометр «СЕР-01-70». Для визначення вмісту пестицидів застосовували методи вимірювань згідно з ДСТУ EN 12393-1:2003, ДСТУ EN 12393-2:2003, ДСТУ EN 12393-3:2003 та ГОСТ 30349-96.

Дослідження є фрагментом науково-дослідної роботи «Наукове обґрунтування безпечності для здоров'я людини пестицидів та агрохімікатів, нових технологій, речовин, матеріалів, виробів, об'єктів довкілля, харчових продуктів та продовольчої сировини; розробка відповідних медичних критеріїв і показників (санітарних та епідеміологічних); санітарно-хімічна, токсиколого-гігієнічна оцінка, регламентація, нормування» (державний реєстраційний номер - 0112U001133)».

Мікробіологічний контроль за показниками: мезофільні аеробні та факультативно-анаеробні мікроорганізми, КУО/г (згідно з ДСТУ ISO 4833:2006); БГКП (бактерії групи кишкової палички, коліформи) в 0,1 г (згідно з ГОСТ 30518-97); *E. coli* в 1 г (згідно з ДСТУ 30726:2002); *S. aureus* в 1 г (згідно з ГОСТ 10444.2-94*); *B. cereus*, КУО/г (згідно з ДСТУ ISO 7932:2007); плісеневі гриби, КУОГ/г та дріжджі, КУО/г (згідно з ДСТУ ISO 7954:2006; ДСТУ 8447:2015), патогенні мікроорганізми, в тому числі сальмонели в 10 г (згідно з ДСТУ EN 12824:2004).

В рецептурній композиції фітокомплексу було використано тільки стандартизовані рослинні екстракти: Баухінія строката (лат., *Bauhinia variegata*) 10:1 (екстракт кори – 150,0 мг); Гірка мирра (лат., *Commiphora mukul*) 10:1 (екстракт камеди – 120,0 мг); Соломоцвіт шорсткий (лат., *Achyranthes aspera*) 10:1 (екстракт рослини – 120,0 мг); Вітанія снодійна (лат., *Withania somnifera*) 8:1 (екстракт кореня – 20,0 мг); Оман (лат., *Inula racemosa*) 8:1 (екстракт кореня – 100,0 мг); Солодка гола (лат., *Glycyrrhiza glabra*) 6:1 (екстракт кореня – 100,0 мг); Мумійо (лат., *Asphaltum punjabianum*) 6:1 (екстракт - 90,0 мг).

Кожна желатинова капсула містила 800 мг екстрактів лікарських рослин. Не містила генетично модифікованих організмів (ГМО) та хімічних консервантів. Зроблено на основі лікарських рослин. Поживна (харчова) цінність 100 г продукту: білків – 5,5 г; жирів – 0,6 г; вуглеводів – 45,5 г. Енергетична цінність: (калорійність) 100 г продукту: 233 ккал.

У відповідності з чинним санітарним законодавством України виробник задекларував зазначений склад, а також відсутність в об'єкті експертизи джерел, що містять ГМО та седативних трав, а також те, що продукція не призначена для медичних цілей, виробляється за аюрведичною системою здоров'я як дієтичні добавки (англ., *Food Supplements*).

Результати. Згідно проведеної науково-дослідній роботі добавка дієтична відповідає вимогам: Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23.12.1997 №771/97-ВР в редакції Закону №1602-VII від 22.07.2014 р.; Державним санітарним правилам і нормам

«Максимально допустимі рівні окремих забруднюючих речовин у харчових продуктах», затвердженим Наказом МОЗ України від 22.05.2020 р. №1238, (zareєстрованим в Міністерстві юстиції України 21 липня 2020 р. за №684/3467); Наказу МОЗ України від 19.12.2013 №1114 «Про затвердження Гігієнічних вимог до дієтичних добавок» (zareєстрованому в Міністерстві юстиції України 27 грудня 2013 р. за №2231/24763); Тимчасовим гігієнічним нормативам вмісту контамінантів хімічної і біологічної природи у біологічно активних добавках ГН 4.4.8.073-2001 (затвердженим постановою Головного державного санітарного лікаря України №131 від 20.04.2001 р.); ГН 6.6.1.1-130-2006 «Допустимі рівні вмісту радіонуклідів ^{137}Cs і ^{90}Sr у продуктах харчування та питній воді», затвердженими Наказом МОЗ України від 03.05.2006 №256 (zareєстрованим в Міністерстві юстиції України 17.07.2006 за №845/12719); Наказу МОЗ України від 03.09.2017 №1073 «Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах та енергії» (zareєстрованим в Міністерстві юстиції України 02 жовтня 2017 р. за №1206/31074); Закону України «Про рекламу»; Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»; Закону України «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів»; Наказу МОЗ України від 15.05.2020 №1145 «Про затвердження Вимог до тверджень про поживну цінність харчових продуктів та тверджень про користь для здоров'я харчових продуктів» (zareєстрованому в Міністерстві юстиції України 04 серпня 2020 р. за №745/35028); Наказу МОЗ України №1613 від 16.07.2020 «Про затвердження Правил додавання вітамінів, мінеральних речовин та деяких інших речовин до харчових продуктів» (zareєстрованому в Міністерстві юстиції України 16 вересня 2020 р. за №891/35174) [1-7].

Досліджена дієтична добавка «Thyro Ultra» може бути рекомендована для оптимізації хімічного складу раціону харчування при незбалансовану та нерегулярному харчуванні, а також у складі відповідних дієтичних раціонів харчування за призначенням за умов дотримання наступних вимог: ГН 4.4.8.073-2001, затверджених постановою Головного державного санітарного лікаря України №131 від 20.04.2001 р.; ГН 6.6.1.1-130-2006 «Допустимі рівні вмісту радіонуклідів ^{137}Cs і ^{90}Sr у продуктах харчування та питній воді» №256 від 03.05.2006 р.: за рівнями вмісту (не більше в мг/кг): свинцю - 6.0, кадмію - 1.0, ртуті - 0.1, миш'яку - 0.5; алдрину - не доп., гептахлору - не доп., ГХЦГ гамма-ізомер – 0.1, ДДТ і метаболітів – 0.1; кількістю: МАФAM в 1 г – не більше 10 000, БГКП в 0,1 г - не доп., *E. coli* в 1 г – не доп., *S. aureus* в 1 г – не доп., плісневих грибів в 1 г – не більше 100, дріжджів в 1 г – не більше 100, *B. cereus* в 1 г - не більше 200, патогенних мікроорганізмів, в т.ч. бактерії роду Сальмонела в 10 г - не доп.; за вмістом цезію-137 - не більше 200 Бк/кг, стронцію-90 - не більше 50 Бк/кг.

Рецептура представленого продукту, рекомендації та застереження щодо його споживання враховують аналіз складу компонентів та біологічних властивостей складових на основі матеріалів, представлених виробником.

Висновки. Таким чином, на підставі експертної оцінки документації, аналізу результатів санітарно-хімічних, радіологічних і санітарно-мікробіологічних досліджень добавка дієтична «Thyro Ultra» («Тайро Ультра») є безпечною для

здоров'я і може бути використана за призначенням. Склад рецептури сприяє нормалізації обміну речовин, створенню оптимальних дієтологічних умов для підтримки нормального функціонування щитовидної залози. Дієтична добавка «*Thyro Ultra*» має потенціал позитивно впливати в тому числі на адаптаційні можливості організму людини в умовах постійно зростаючого ендогенного та екзогенного забруднення навколишнього середовища, зокрема в умовах забруднення іонами важких металів і радіонуклідів.

Список літератури:

1. Закон України “Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів” від 23.12.1997 № 771/97-ВР в редакції Закону № 1602-VII від 22.07.2014 р.
2. Державні санітарні правила і норми "Максимально допустимі рівні окремих забруднюючих речовин у харчових продуктах", затвердженим Наказом МОЗ України від 22.05.2020р. № 1238, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 21 липня 2020 р. за № 684/3467
3. Наказ МОЗ України від 19.12.2013 № 1114 "Про затвердження Гігієнічних вимог до дієтичних добавок" (зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 27 грудня 2013 р. за № 2231/24763)
4. Тимчасові гігієнічні нормативи вмісту контамінантів хімічної і біологічної природи у біологічно активних добавках ГН 4.4.8.073-2001, затвердженим постановою Головного державного санітарного лікаря України № 131 від 20.04.2001р.
5. ГН 6.6.1.1-130-2006 “Допустимі рівні вмісту радіонуклідів ^{137}Cs і ^{90}Sr у продуктах харчування та питній воді”, затвердженими Наказом МОЗ України від 03.05.2006 № 256, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 17.07.2006 за № 845/12719
6. Наказ МОЗ України від 03.09.2017 № 1073 "Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах та енергії" (зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 02 жовтня 2017 р. за № 1206/31074)
7. Наказ МОЗ України від 15.05.2020 № 1145 «Про затвердження Вимог до тверджень про поживну цінність харчових продуктів та тверджень про користь для здоров'я харчових продуктів» (зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 04 серпня 2020 р. за № 745/35028).

Current issues of the integration of psychohygiene in pediatrics and family medicine

Serheta I.V.

Doctor of Medical Sciences, Professor,
Head of the Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsya, Ukraine

Considering modern methodological, diagnostic and prophylactic approaches to the prevention and correction of psychoemotional disorders among different contingents of the population, substantiating modern strategies of medical and psychological support during pregnancy, childbirth and the postpartum period, families of newborns and children with manifestations of perinatal pathology, should be noted as an urgent need for comprehensive integration into pediatrics and family medicine of the leading provisions and postulates of psychohygiene, an important section of preventive medicine, based on the definition of the leading characteristics of a person's mental state and establishing the presence of premorbid features makes it possible to carry out an effective diagnosis of possible changes in the state of mental health and, on this basis, to prevent the occurrence of both prenosological mental disorders and clinically defined mental diseases [1, 2, 3, 4].

Psychohygiene studies the state of a person's neuropsychological health, its dynamics in connection with the impact on the human organism of natural, industrial and social factors, and develops, on the basis of research, science-based measures for the active influence and its environment stay in order to create the most favorable conditions for maintaining and strengthening mental and somatic health. Therefore, among the main tasks of psychohygiene, it is necessary to include: the analysis of the neuropsychological health of the population, the development of age-standardized indicators of the formation and development of psychophysiological functions and personality characteristics, the study of the nature of the influence of environmental factors on the body and their normalization, taking into account the dynamic shifts of neurobiological and psychophysiological indicators of the organism [2, 3].

In the course of the conducted research, the concept of psychohygienic influence on the processes of formation, preservation and strengthening of human health, adequate to the goals and main tasks of modern medical science and medical practice, was scientifically substantiated. It should be noted as its defining components: the methodological component, which provides for the development of a preventive-oriented methodology for the study of mental health, the diagnostic component, which determines the adequate diagnostic approaches to the assessment of the characteristics of a person's personality, the preventive component, in the center of which is the justification of preventive technologies for the preservation of somatic health by strengthening its mental component thanks to the use of various means of psychophysiological influence and psychohygienic correction, as well as a prognostic component that determines the need to introduce a systematic approach to the process of probabilistic prediction of changes in the state of mental health.

In accordance with the developed concept of the approach, as the main methodological directions of the integration of psychohygiene in pediatrics and family medicine, a normative approach should be noted, which defines mental health as a continuous series of transitional states from the absolute norm to pronounced nosological shifts with clinically expressed symptoms and provides for the definition of functional conditions on the verge of normality and pathology in order to carry out adequate early diagnosis of borderline neuropsychological disorders, to identify preclinical changes in the criterion indicators of the mental sphere in the presence of various somatic diseases, to develop normative provisions regarding the allocation of different groups of the population according to the peculiarities of their state of mental health. As the main applied directions of the integration of psychohygiene in pediatrics and family medicine, it is necessary to note the introduction of a comprehensive approach to the study of personality traits, the objectification and meaningful filling of the methods used, ensuring the reliability and validity of the diagnostic methods used, as well as the implementation of the systemic nature of the application diagnostic tools.

The proposed concept made it possible to develop a universal battery of test methods, suitable for solving the priority tasks of psychohygienic diagnostics, to determine extremely strong prospects for the use in the practice of psychohygienic research as an integral diagnostic tool of modern pediatrics and family medicine of a number of integral indicators for assessing the functional state of the children and adolescents and their personality traits, which should include: the index of psychophysiological adaptation, the express index of stress indication and the index of behavioral (behavioral) well-being, to scientifically adequate and completely accessible approaches to the comprehensive assessment of the characteristics of the mental state and the determination of the degree the risk of both the occurrence of pre-clinical changes in the state of mental health and the formation of individual manifestations of mental pathology in different categories of the population.

Reference:

1. Сергета І. В., Браткова О. Ю., Серебреннікова О. А. (2022) Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). Журнал НАМН України. 28 (1), 306-326.
2. Сергета І. В., Серебреннікова О. А., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макарова О. І. (2022) Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. Довкілля та здоров'я. 2 (103), 32-41.
3. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. (2021) Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти Вінниця: ТОВ "ТВОРИ",.
4. Makarov Serhii Y., Stoyan Nataliya V., Serheta Ihor V., Taran Oksana A., Dyakova Oksana V. (2019) Peculiarities of the interaction of the indicators of psychophysiological adaptation of modern students in the context of the effective monitoring of individual health of young women and young men. Wiadomości Lekarskie. LXXII (5, II). 1053-1058.

Виховний потенціал брендингу міста (на прикладі м. Тростянець Сумської області)

Бикова Марія Миколаївна

Кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Проценко Ірина Іванівна

Кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Гудзенко Ірина Юріївна

магістрант

Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Науковий керівник:

Бикова Марія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Усик Альона Олексіївна

магістрант

Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Науковий керівник:

Проценко Ірина Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент, Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Брендинг території – це спеціально організоване створення іміджу країни, регіону чи міста у свідомості громадян чи світової громадськості.

Територіальний брендинг спрямований насамперед на:

- поліпшення репутації та підвищення іміджу регіону;
- створення позитивних асоціацій та образів у різних аудиторій (туристи, інвестори та місцеві жителі);
- призупинення відтоку місцевих жителів;
- підвищення конкурентоспроможності серед інших міст для того, щоб утримувати свої позиції на регіональному рівні та виходити на нові ринки;
- розширення зони економічного розвитку за допомогою привертання уваги нових інвесторів та туристів.

Ми вважаємо, що процес створення позитивного іміджу міста має також виховний вплив на містян взагалі та на підростаюче покоління зокрема. Так як виховання як педагогічна категорія - це цілеспрямований процес організації діяльності та спілкування людини, що сприяє формуванню певного ставлення до оточуючих, світу, самого себе, норм і правил поведінки, звідси участь у створенні привабливого образу рідного міста може виступати як шлях формування моральної, громадянської, естетичної культури та культури праці тощо.

Отже, ми ставимо за мету визначити виховний потенціал брендингу міста та проаналізувати деякі його складові. Ми виходимо з передбачення, що процес брендингу міста має потенціал для актуалізації та реалізації пріоритетних напрямів виховання, а саме: громадянського, морального, естетичного трудового тощо.

Мешканці міста є цільовою аудиторією брендингу міста, отже, отримують привабливі потенційні переваги від реалізації процесу. А, власно, потенційні переваги впливають на формування культури, тобто відбувається виховний вплив. Аналіз зазначеного взаємозв'язку ми подаємо у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1

Переваги від брендингу	Виховний вплив
Усвідомлення цінності та значущості міста	-усвідомлення унікальності та особливості міста, формування почуття гордості за рідне місто; -прищеплення навичок та звичок моральних дій; -вивчення історичних особливостей, формування розумової культури; -формування потреб у самовдосконаленні.
Підвищення комфортності проживання	-участь у процесі підвищення естетичної привабливості міста; -розвиток здібності сприймати прекрасне в природі, в праці, в оточуючій дійсності; -дисциплінованість у поведженні з навколишнім середовищем, наприклад, прибирання територій, сортування і вивезення відходів; -участь у поліпшенні інфраструктури міста: облаштування та освітлення вулиць, пішохідних доріжок і тротуарів, створення зелених насаджень і парків, місць загального відпочинку; -формування екологічної культури особистості (наприклад, озеленення території, охорона водоймищ) ;
Зростання кількості робочих місць, створення сприятливих умов для самореалізації містян (життєвої, професійної та культурної)	-формування культури життєвого та професійного самовизначення; -розвиток широкого діапазону мотивів праці; -формування підприємницької компетентності (наприклад, виготовлення та реалізація товарів з символікою міста);

	<p>-вболівання за зміцнення економічної основи міста (пошук інвестицій, грантів, програм міжнародної допомоги);</p> <p>-участь у налагодженні співпраці з містами-побратимами та отримання взаємодопомоги;</p>
<p>можливість комфортного відпочинку та навчання</p>	<p>– участь у різноманітних культурних програмах і заходах для просування бренду міста;</p> <p>– запрошення відомих людей науки, культури і мистецтва для проведення зустрічей конференцій, круглих столів тощо;</p> <p>– налагодження співпраці з провідними навчальними закладами України з метою стажування, навчання або відкриття філій;</p> <p>-створення нових робочих місць, спортивних закладів, безоплатних курсів та гуртків для дітей і пенсіонерів.</p>
<p>привабливі умови для бізнесу та підприємництва</p>	<p>– співпраця з товаровиробниками щодо розміщення символіки міста на товарах, рекламних буклетах та інших засобах комунікацій;</p> <p>– допомога місту з організації культурних заходів і місць загального дозвілля;</p> <p>-облаштування території біля власного закладу, у т. ч. лавочок, тротуарів і зелених насаджень.</p>
<p>безпека</p>	<p>– досвід реалізації власної громадянської позиції у соціальній практиці (наприклад, участь у громадському патрулюванні у місті);</p> <p>-освітлення вулиць і громадських міст;</p> <p>-формування правосвідомості та громадянської відповідальності.</p>

Отже, саме містяни – джерело життєвої сили спільноти. Тому їх слід залучати до визначення основних напрямів довгострокового економічного, соціального та екологічного розвитку. Спільне обговорення перспектив міста є відправною точкою розробки стратегії розвитку його бренду.

Участь населення у проєктах з розвитку економіки та ідентичності міста покращує суспільний клімат, сприяє процвітанню громадянської спільноти, підвищує добробут людей та посилює їхню прихильність до місця, де вони живуть, працюють та відпочивають, а також позитивно впливають на формування громадянської, моральної, естетичної культури та культури праці.

Слід зазначити, що така складова брендингу міста Тростянець, як айдентика, тобто наявність логотипу та девізу, або слогану міста, також впливає на формування шанобливого ставлення до рідного міста, створює певний емоційний настрій та підкреслює унікальність ОТГ.

Слоган наче підкреслює загальну активність: «Тростянецька громада – це Ти» та транслює багатовекторний емоційний посил: «Саме тут ти можеш бути собою», «Саме тут: Ти живеш на повну», «Ти змінюєшся та змінюєш», «Ти у центрі прийняття рішень». Унікальність Тростянецької ОТГ позиціонується у безперервному активному розвитку, великій

кількості масових заходів, які відомі всій Україні та за її межами. Це концерти, різноманітні фестивалі, спортивні змагання, історичні реконструкції подій тощо (наприклад, Міжнародний фестиваль історичної реконструкції «Стара фортеця. Подорож крізь століття» та Фестиваль історичної реконструкції Битви на річці Ворскла 1399 року). А логотип відображає провідну ідею: Тростянецька ОТГ – це ти. Яскравості бренду надає ціла серія слоганів: «Тростянемо!» (змінимо, зробимо, будьмо), «Тростянцой!» (танцой, радій, гостюй), «Тростяново!» (ново, чудово, кольорово).

Таким чином ми проаналізували деякі аспекти виховного потенціалу стратегії брендування міста та запропонували шляхи його реалізації.

Внутрішній моніторинг якості освітнього процесу з використанням комп'ютерних технологій

Демченко Оксана Валентинівна

викладач-методист вищої категорії, голова циклової комісії комп'ютерних технологій
Відокремлений структурний підрозділ «Павлоградський фаховий коледж Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

Якість освіти, тобто якість викладання і навчання у закладах фахової передвищої освіти, відображає міру, якою освітня діяльність і навчальні засоби допомагають студентам досягнути відповідних цілей навчання, визначених освітньо-професійними програмами [1].

Ефективна система освітнього моніторингу є важливою складовою забезпечення якості вищої освіти [2]. Сьогодні метою управління якістю освітнього процесу не є визначення тільки успішності і якості навчання студента, а й встановлення рівня успішності, якості викладання і спонукання викладача до саморозвитку, підвищення професійного рівня, оволодіння новими сучасними інструментами, навичками і педагогічними технологіями.

Одним з механізмів внутрішнього моніторингу якості освітнього процесу є анкетування. Складність цього виду пов'язано з тим, що в анкетуванні визначальну роль відіграє людський фактор. Тобто в якості «датчика» при проведенні вимірювань виступає людина, а часто і оцінюється теж людина. Тому випадку необхідно дуже ретельно і обережно підходити до оцінки отриманих результатів та, особливо, до їх оприлюднення.

Важливим моментом у визначенні ступеня задоволеності якістю викладання є системний підхід, а не разове анкетування. Це дозволяє вести порівняльну аналітичну роботу, отримувати більш об'єктивну інформацію, яка може бути використана і як оціночна, і може служити імпульсом для підвищення ефективності роботи викладача [3].

Вперше подібне анкетування проводилося в 90-х роках минулого століття за анкетами, розробленими Міністерством освіти України. Студентам пропонувалося оцінити перелічені професійні і особисті якості викладача вищої школи. В Павлоградському фаховому коледжі Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» протягом останніх двох тижнів перед канікулами проведено опитування «Викладач очима студентів» щодо якості викладання навчальних дисциплін.

Опитування здійснювалося за методикою, запропонованою МОН України, і включало в себе однозначну відповідь на 15 запитань:

1. Викладає матеріал ясно, доступно
2. Роз'яснює складні місця
3. Виділяє головні моменти
4. Вміє викликати і підтримати інтерес аудиторії до предмету
5. Стежить за реакцією аудиторії
6. Ставить запитання, спонукає до дискусії

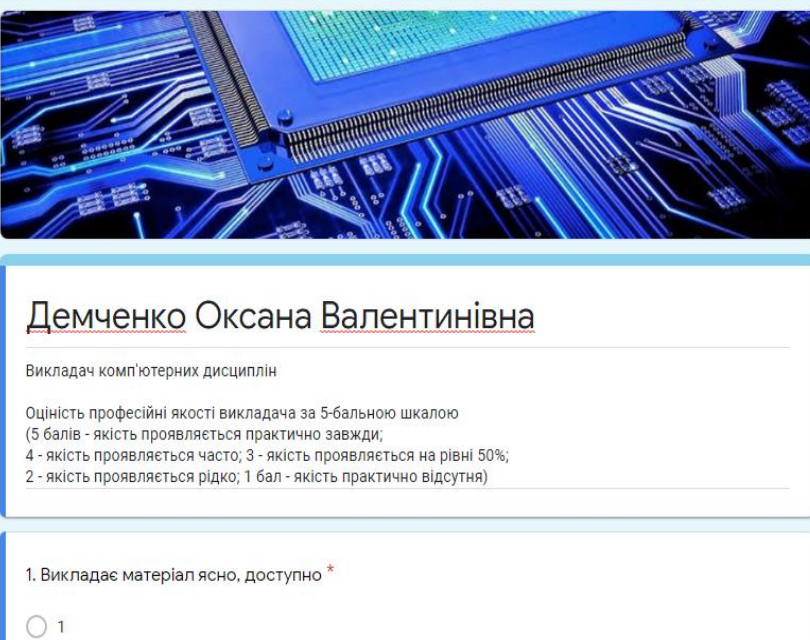
7. Дотримується логічної послідовності у викладі
8. Демонструє культуру мови, чіткість дикції, нормальний темп викладення
9. Вміє зняти напругу і втому аудиторії
10. Орієнтує на використання навчального матеріалу в майбутній професійній та громадській діяльності
11. Творчо та з інтересом підходить до справи
12. Виявляє доброзичливість і такт у відношенні до студентів, а також терпіння та вимогливість
13. Проявляє зацікавленість в успіхах студентів
14. Об'єктивно оцінює знання студентів
15. Має високу ерудицію, привертає до себе манерою поведінки, зовнішнім виглядом

Студентам пропонувалося оцінити перелічені професійні і особисті якості викладача коледжу за 5 бальною системою, де 5 балів - якість проявляється практично завжди; 4 - якість проявляється часто; 3 - якість проявляється на рівні 50%; 2 - якість проявляється рідко; 1 бал - якість практично відсутня.

Анкети для оцінки кожного викладача були розроблені у Google-формах; посилання на них розміщені на сайті коледжу ptngu.com. Таким чином анкетування здійснювалося автоматично; оціночні карти отримали комп'ютерну обробку, математичну обробку результатів та аналіз отриманих даних

В анкетуванні взяли участь всі студенти денного відділення (1-4 курс). Всього отримано 2659 відповідей.

Вопросы   Ответы   54

Демченко Оксана Валентинівна

Викладач комп'ютерних дисциплін

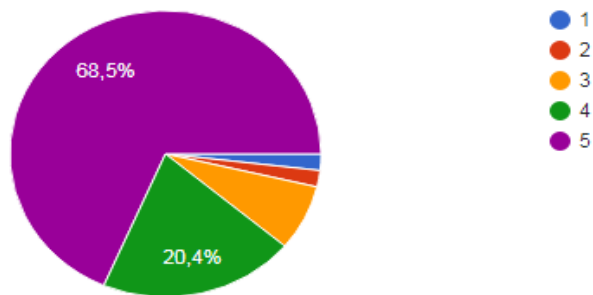
Оцініть професійні якості викладача за 5-бальною шкалою
(5 балів - якість проявляється практично завжди;
4 - якість проявляється часто; 3 - якість проявляється на рівні 50%;
2 - якість проявляється рідко; 1 бал - якість практично відсутня)

1. Викладає матеріал ясно, доступно *

1

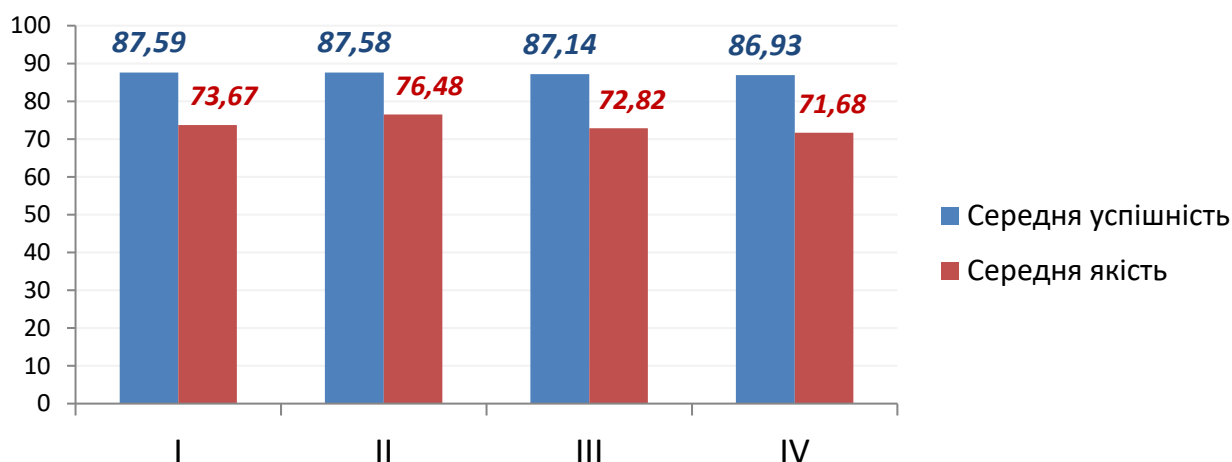
Рис. 1. Приклад анкети

4. Вміє викликати і підтримати інтерес аудиторії до предмету
54 ответа

Рис. 2. Приклад результату з конкретного запитання для конкретного викладача

Результати аналізу представлені у вигляді діаграм та таблиць, проаналізовані керівництвом коледжу, методичною радою та представлені на засіданні педагогічної ради.

Діаграма 1. Успішність і якість викладання – аналіз даних за курсами

Для порівняння отриманих даних оцінки студентів з результатами самооцінки викладачів проведене відповідне анонімне анкетування викладачів з тими самими питаннями. В цілому ж самооцінка якості діяльності викладача дещо вища, ніж оцінка студентів (3,97 проти 3,78).

Аналіз процесу проведення та результатів анкетування «Викладач очима студентів» та «Самоаналіз викладача» виявив наступне:

1. Необхідна психологічна підготовка викладача до анкетування, щоб він розумів, що оцінюють його не просто як особистість, а як продукт (умови ринку і в сфері освіти), незважаючи на те, що не може бути викладача без індивідуальних, особливих, особистісних якостей.

2. Необхідно сформулювати прагнення викладача до самооцінки, оцінки колег (це завдання не одного дня) і бажання позитивної зміни у своїй діяльності

(порівнюю себе сьогоднішнього із собою вчорашнім і радію своїм досягненням, а не засмучуюсь, порівнюючи себе з колегою).

3. Доцільно трансформування інформації, отриманої в результаті анкетування:

- керівник коледжу повинен знати існуючі тенденції, ознайомившись з отриманими результатами;

- викладачеві представляють позитивні напрямки його роботи і в бесіді в розумній формі пропонується обговорити питання, пов'язані з виниклими проблемами, лише побічно говорячи про них.

4. Для студентів дане анкетування дозволяє не просто оцінити викладача, але й оцінити себе як учасника освітнього процесу.

Моніторинг оцінювання і забезпечення якості освіти є визначальною складовою всієї системи забезпечення якості освіти. Анкетування, як елемент внутрішнього моніторингу, забезпечить керівництво даними для відображення цілісної картини якості освіти у закладі, висвітить переваги або недоліки, які мають місце в процесі викладання, спонукатиме викладачів до підвищення компетентності та професійного рівня.

Список використаних джерел

1. Герасименко А.М., Куценко Н.П. Внутрішній моніторинг – ефективний вид контролю якості освіти в навчальному закладі. – електронний ресурс http://elib.umsa.edu.ua/bitstream/umsa/8408/1/25_VME.pdf

2. ДСТУ ISO 9001 - 2001. Система управління якістю. Вимоги. - К. : Державний стандарт, 2001. - 24 с

3. УДК 37.013.75 П.І. Пілов, С.А. Свіжевська. Анкетування як механізм моніторингу задоволеності внутрішніх споживачів освітнього процесу. – електронний ресурс http://www.nmu.org.ua/ua/content/infrastructure/structural_divisions/science_met_dep/statti_akt/

4. УДК 378:005 С.С. Кретович. Моніторинг розвитку вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації як проблема педагогічної теорії та практики. – електронний ресурс <http://tme.uuo.edu.ua/docs/6/11kreptp.pdf>

5. Федорченко Ю. Про моніторинг якості вищої освіти. – електронний ресурс <https://osvita.ua/vnz/50427/>

6. Методичні рекомендації щодо побудови інституційної структури внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти у закладах вищої освіти. - Електронний ресурс http://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/international/QUAERE/metod-recom_QUAERE.pdf

Шляхи формування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх педагогів

Ірина Миколаївна Кобзєва

директорка Навчально-методичного центру забезпечення якості освіти комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради

Діана Віталіївна Рєзніченко

методист навчально-методичного центру забезпечення якості освіти Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»

Модернізація освітньої галузі, що відбувається в державі, має на меті створення умов для особистісного розвитку та самореалізації кожного громадянина України. Одним із шляхів досягнення цієї мети є навчання майбутніх педагогів відповідальному ставленню до свого здоров'я та здоров'я людей, що їх оточують, як до найвищої цінності.

Підготовка майбутнього вчителя до навчання і виховання дітей – одне з центральних питань педагогічної науки, зокрема у закладі вищої освіти. Освітній процес у закладі вищої освіти спрямований на всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей тощо. Тому проблема формування світогляду здорового способу життя молоді займає провідне місце в педагогічному процесі.

У педагогічних дослідженнях розглядаються окремі аспекти загальної та професійної підготовки майбутніх педагогів. Так, професійну підготовку вчителя можна трактувати, як систему, до складу котрої входять: психологічна готовність, практична готовність, формування світогляду, загальної культури, розвиток педагогічних здібностей, професійно-педагогічна спрямованість особистості вчителя. Складовою структурою підготовки і її головним показником є готовність як стан бути готовим до чого-небудь, до конкретної діяльності, бажання стати до виконання певної соціальної ролі [2]. Слід зазначити, що за педагогічним словником «підготовка» розглядається як невід'ємна складова частина єдиної системи освіти. Зміст її передбачає поглиблене засвоєння наукових основ і технології обраного виду праці, розвиток спеціальних практичних навичок і вмінь, формування особистісних якостей, важливих для роботи в певній сфері людської діяльності. Педагогічна підготовка майбутнього вчителя буде ефективною, якщо її головна мета полягатиме у створенні організаційно-педагогічних умов для професійно-особистісного розвитку майбутнього вчителя, вираженому передусім у його здатності до постійного збагачення своєї духовної та професійної культури; якщо процес професійної підготовки вчителя здійснюватиметься з урахуванням основних стадій становлення особистості як суб'єкта діяльності (адаптація студентів до нових соціально-педагогічних умов навчання, становлення активної позиції того,

кого навчають, самовизначення) через насичення гуманістичним змістом традиційних курсів педагогічних дисциплін; якщо діяльність його сприятиме реконструкції власного змісту цінностей професійно-педагогічної діяльності, залучення до активної практики тощо.

Основна мета оздоровчої функції освіти [2]:

- виявлення тенденцій у стані фізичного і психічного здоров'я учасників освітнього процесу, прогнозування і корекція їх розвитку на основі моніторингових досліджень;

- надання наукової, навчально-просвітницької і методичної допомоги майбутнім педагогам у роботі з виховання в учнів відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я громадян як до найвищої цінності, формування навичок здорового способу життя;

- забезпечення впровадження державного стандарту оздоровчої функції освіти.

Завдання оздоровчої функції освіти [1]:

- зняття навчальних перевантажень викладачів та студентів;

- організація фізичної активності студентів, профілактика гіподинамії;

- організація правильного харчування студентів;

- попередження шкідливого впливу на здоров'я студентів факторів, які безпосередньо пов'язані з навчальним процесом;

- збереження і зміцнення психічного здоров'я студентів;

- формування світогляду здоров'я студентів і компетентності викладача з питань здоров'я і здоров'язберігаючих технологій;

- організація співпраці викладача-студента-батьків з питань збереження та зміцнення здоров'я.

Підвищенню рівня культури здоров'я майбутніх педагогів, а також формуванню умінь і навичок їх здоров'язберігаючої культури сприятиме [2]:

- засвоєння систем наукових знань з проблем збереження і зміцнення здоров'я;

- розвиток умінь і набуття навичок з питань самооздоровлення свого організму й оздоровлення студентів в урочний та позаурочний час;

- розвиток на наукових засадах умінь організовувати різні види валеологічної діяльності студентів, пропагувати набуті знання;

- набуття досвіду творчої діяльності з питань збереження власного здоров'я і здоров'я молоді;

- безперервне удосконалення саморегуляції поведінки, спрямованої на взаємодію духовного, фізичного, психічного і соціального аспектів здоров'я;

- досягнення стану біосоціальної гармонії – гармонії людини з самою собою й навколишнім світом.

Саме від майбутніх педагогів значною мірою залежатиме здоров'я дітей, прищеплення їм навичок здорового способу життя, формування культури поведінки, спілкування тощо. Вміння сприяти розвитку у дитини потреби у зміцненні свого організму є одним з найважливіших аспектів педагогічної діяльності кожного вчителя. Отже, формування культури здоров'я має велике значення для педагога. Воно сприяє його професійному й особистісному

саморозвитку і самовдосконаленню. Тому її слід розглядати як складову педагогічної культури. Адже професіоналізм, компетентність майбутнього педагога визначаються в сучасних умовах тим, яке місце посідає культура здоров'я у педагогічній культурі особистості.

Зміст психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів повинен бути спрямований на формування у студентів таких компонентів саморозвитку [4]:

- самовизначення – вироблення своєї позиції в житті, свого світогляду, ставлення до себе та навколишнього світу, розуміння суспільних процесів, уміння поставити перед собою завдання і відповідно діяти;

- самореалізація – утвердження себе як особистості, котра не обмежує інтересів інших, а також розвиток творчих здібностей (наукових, художніх, технічних, спортивних, організаційно-комунікативних);

- самоорганізація – якість, притаманна кожній людині й особливо важлива для педагога, який повинен мати навички елементарної психічної саморегуляції, зокрема організації режиму життя, наполегливо йти до досягнення поставленої мети, раціонально працювати та спілкуватися;

- самореабілітація – наявність у людини можливостей захистити себе культурними засобами в несприятливому оточенні, відстояти свою позицію, встановити злагоду; вміння долати конфлікти без нервових перевантажень, здатність зняти напруження; управляти не тільки своєю психікою, своїми емоціями, а й своїм тілом; вміння відпочивати, адекватно оцінювати себе та інших.

Підготовка майбутніх педагогів до формування у дітей здорового способу життя розглядається як цілісна, багатостороння динамічна система, яка існує відповідно до мети, завдань і принципів підготовки фахівців. При цьому її ефективність визначається ступенем відповідності вимогам суспільства, структури та змісту освітньої підготовки сучасного педагога, оптимальною відповідністю його професіограми тощо. Компонентами системи підготовки майбутніх педагогів до формування у дітей здорового способу життя є мета, зміст, методи, засоби, форми і результати навчання. Її основними характеристиками виступають професійні психологічні та педагогічні знання, професійні педагогічні вміння, професійні психологічні позиції та установки, особистісні особливості, що забезпечують оволодіння професійними знаннями та вміннями [3].

Підготовка студентів закладів вищої освіти визначається як система теоретичного, змістового та технологічного забезпечення формування їх готовності до професійно-педагогічної діяльності, пов'язаної з формуванням у дітей здорового способу життя. У закладі вищої освіти пріоритет надається формуванню спеціальних професійно-педагогічних знань, які вдосконалюються у процесі навчально-професійної, а потім і професійної діяльності особистості. Професійне навчання, таким чином, розглядається як передумова майбутньої професійної компетентності. Саме тому великого значення у формуванні світогляду здорового способу життя майбутніх педагогів посідає аудиторна робота у закладі вищої освіти та робота в позааудиторний час. Виховна й навчальна робота за межами аудиторії забезпечує актуалізацію теоретичних

знань студентів, спрямовує їх у практичну площину, привертає увагу студентів до найгостріших соціальних проблем, формує їх соціальну зрілість, розвиває пізнавальний інтерес, виховує професійну спрямованість, сприяє розвитку мислення, дає можливість реалізувати свої здібності [3].

Формування установок до здорового способу життя має найкращі можливості саме в позааудиторній роботі, що покликано підвищити рухову активність студентів, поліпшити професійно-прикладну готовність та оптимізувати навчальну працездатність шляхом зняття нервово-емоційної напруги, продовжити формування знань, умінь і навичок, пов'язаних із проведенням самостійних фізкультурно-спортивних занять.

Здійснивши аналіз діяльності щодо формування здорового способу життя у закладі вищої освіти, науковцями виділено такі форми і види просвітницької роботи [5]:

- корекція порушень соматичного здоров'я з використанням комплексу оздоровчих та медичних заходів без відриву від навчального процесу;
- різноманітні форми організації освітнього процесу з урахуванням їх психологічного та фізіологічного впливу на студентів;
- контроль за виконанням санітарно-гігієнічних норм організації освітнього процесу;
- нормування навчального навантаження та профілактику перевтоми;
- медико-психолого-педагогічний моніторинг стану здоров'я, фізичного і психічного розвитку;
- розробка та реалізація навчальних програм із формування навичок ведення здорового способу життя та профілактики шкідливих звичок;
- діяльність служби психологічної допомоги у подоланні стресів, стану тривоги;
- сприяння гуманному ставленню до кожного студента;
- формування доброзичливих взаємовідносин у колективі;
- заходи, що сприяють збереженню та зміцненню здоров'я викладачів та студентів, створення умов для їх гармонійного розвитку.

Реформування освіти в Україні зумовило широке впровадження в освітній процес нових педагогічних технологій. Сьогодні у процесі бурхливого розвитку освіти, в ході запровадження компетентнісно-орієнтованого навчання виникає потреба по-новому подивитися на сучасні заняття, їх структуру, форми, технології проведення [5]. Особливої уваги заслуговують інновації в інтерактивній технології роботи закладу вищої освіти з питань формування навичок здорового способу життя. Активне впровадження інтерактивних форм роботи у процес надання освіти допоможе вирішити цілий ряд проблем, а також підвищить якість освіти в цілому. До інноваційних форм роботи відносяться: круглий стіл, тренінг, аутотренінг, рольова гра та ін. Ефективними є спортивні ігри, туристичні походи, заняття в оздоровчо-спортивних таборах (навчання плаванню, тренувальні заняття з різних видів спорту (на вибір студентів), заняття зі студентами з ослабленим здоров'ям (за лікувальними програмами), туристичні походи, фізкультурно-спортивні розваги й ігри, спортивні змагання тощо.

Перспективним методом навчання здоров'я, як показує проведений аналіз наукових джерел, має бути тренінг, тому що [5]:

- це спосіб забезпечення всім суб'єктам освітнього процесу системи можливостей для ефективного особистого саморозвитку, досягнення благополуччя;

- більшість ефективних змін у ставленні і поведінці людей відбувається у груповому, а не в індивідуальному контексті;

- ця форма роботи створює можливість осмислити, усвідомити отриману інформацію, одразу ж зіставити її з діяльністю;

- це особлива групова форма навчання, яка спирається не на декларативне, а на реальне знання, що дає можливість пережити на власному досвіді те, про що йдеться;

- це ефективна форма опанування знань, інструмент для формування умінь та навичок, ставлень за допомогою якої, на відміну від повсякденного й індивідуального спілкування, комунікація відбувається більш інтенсивно, більш виражено і керовано.

Термін «тренінг» походить від англійського «навчати, тренувати». Тренінг – це запланований процес, призначений надати або поновити знання та навички і перевірити ставлення до проблеми, ідеї, поведінки з метою їхньої зміни чи оновлення [5]. Тренінг є найбільш популярною формою превентивної роботи останніх років, зокрема, такий його різновид, як просвітницький. Просвітницький тренінг створює умови для самостійної діяльності особистості та набуття знань, побудови логічних висновків. Навчання в рамках просвітницького тренінгу дозволяє учасникам обмінюватись один з одним інформацією і висловлювати власну думку, говорити і слухати, приймати рішення, обговорювати і спільно вирішувати проблеми [5].

Актуальність тренінгових форм пов'язана з тим, що у світі швидких змін і старіння знань, миттєвого розповсюдження нової інформації звужується спектр застосування традиційних форм навчання; тренінги дають можливість набути нових навичок і вмінь; шляхом запровадження інтерактивних методик активізується діяльність людей; є можливість зменшення небажаних проявів поведінки, неефективного спілкування, неконструктивних особливостей реагування тощо; розгляд різних шляхів розв'язання проблеми дає можливість змінити погляди на проблему; педагог не домінує над аудиторією, а допомагає учасникам тренінгу у процесі здобуття нових знань шляхом розвитку власної активності, спрямовує і регулює спільну діяльність; забезпечує адекватний зворотний зв'язок між тренером (педагогом) і аудиторією; сприяє корекції неефективних моделей поведінки учасників тренінгу та їх заміні на нові, ефективніші [4].

Під час навчальної та виховної роботи необхідно враховувати, що при створенні певних організаційно-педагогічних умов можливе формування у студентів установок на здоров'язберігаючу та здоров'ямотивуючу діяльність. Цей процес має розпочинатися з актуалізації проблеми здоров'я і його суттєвих ознак, а саме: холистичності (цілісності), багатокомпонентності, системності; співвідношення структурного і динамічного аспектів здоров'я; рівнів здоров'я,

їхньої детермінованості факторами здоров'я, серед яких найвпливовішим фактором є ставлення до здоров'я; взаємозалежності і взаємообумовленості благополуччя індивіда, громади, країни та всього світу. Особливо маємо звернути увагу на те, що сприяння здоров'ю передбачає і особисту активність індивідуума, і організацію та керівництво, супервізію з боку соціуму.

Важливе значення при підготовці майбутнього педагога також надається збереженню психічного, духовного та соціального здоров'я молоді. Це вимагає створення у закладі вищої освіти особливої комфортної атмосфери, яка б відкрила кожному студенту позитивний простір для особистісного зростання в інтелектуальній, духовній та соціальній сферах. На досягнення цієї мети мають бути спрямовані зусилля адміністрації, педагогів, психологічної служби, батьків – тобто всіх учасників освітнього процесу.

Отже, підготовка майбутнього педагога – це процес освітньої роботи закладу вищої освіти, спрямованої на озброєння студентів загальнопедагогічними та професійно-фаховими знаннями, вміннями і навичками; формування професійно-особистісних якостей майбутнього педагога. Головним завданням закладу вищої освіти, який готує педагога, є формування суб'єкта професійної діяльності, здатного бачити і творчо розв'язувати проблеми педагогічного процесу у спільній діяльності з дітьми. Важливими напрямками підготовки сучасного педагога є соціально-психологічний, професійний та індивідуально-психологічний напрями.

Список використаних джерел

1. Зязюн І. А. Світоглядні пріоритети педагогіки. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми / Збірник наукових праць у 2-х частинах.* Київ : ДОВ, 2002. – Ч. 1. С. 121–124.
2. Кабашнюк В. О. Стратегія формування здорового способу життя у майбутніх педагогів. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців : тези доп. VI Всеукр. наук.-практ. конф.* Хмельницький, 2018.
3. Комарова Н. М., Зінченко А. Г., Дикова-Фаворська Д. М. Формування здорового способу життя: активна участь молоді. Київ : Укр. інститут соц. дослідж., 2005. 88 с.
4. Кобзева Ірина. Професійна культура спілкування як складник комунікативної компетентності педагога. *Ціннісні орієнтири в сучасній освіті: теоретичний аналіз та практичний досвід»: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції.* Дніпро, КЗВО «ДАНО» ДОР». 2022. С. 97-99.
5. Кобзева І., Резніченко Д. Сучасні тренінгові технології в освітньому процесі. *Розвиток самоефективної особистості: інтеграція зусиль суспільства, школи, родини : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* Дніпро : КЗВО «ДАНО» ДОР», 2021. С. 77-79.

Використання інноваційних технологій розвитку дрібної моторики в логопедичній практиці

Ревуцька Олена Володимирівна

кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри прикладної психології та логопедії
Бердянський державний педагогічний університет

Пархоменко Марина Вікторівна

кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри прикладної психології та логопедії
Бердянський державний педагогічний університет

Сидорчук Наталя Вікторівна

здобувачка II рівня вищої освіти
Бердянський державний педагогічний університет

Нині створюється нова педагогіка, характерною ознакою якої є інноваційність – здатність до оновлення, відкритість новому. Реалізація інновацій стає невід'ємною частиною повсякденної професійної діяльності кожного педагога. Інновації виникають закономірно, не на порожньому місці, завжди спираються на певний педагогічний досвід, традиції. Певною особливістю сучасної системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання – традиційної та інноваційної. Інновації та багаторічні традиції – це два протилежні поняття в освіті, які мають стати єдиним комплексом на всіх рівнях освіти. Мета педагогічних інновацій, як цілеспрямованих, керованих змін, що вносять в освітній процес нові елементи, максимізувати якість послуг закладів освіти. Основу і зміст інноваційних освітніх процесів становить інноваційна діяльність, сутність якої полягає в оновленні педагогічного процесу, внесенні новоутворень у традиційну систему, що передбачає найвищий ступінь педагогічної творчості [1].

Логопеди, що використовують інновації в корекційній роботі, прагнуть розвивати у дітей з порушеннями мовлення їх індивідуальні здібності. Будь-яка інновація в логопедичній практиці, відноситься до так званих «мікроінновацій», оскільки її використання не змінює базову організацію логопедичної допомоги, а лише локально модифікує її методичну складову.

Інноваційні технології логопедичної роботи – найбільш ефективні при реалізації завдань формування мовленнєвої діяльності, в той же час вони не представлені (або представлені недостатньо) в традиційних методиках. Інноваційною логопедичною технологією можна вважати продуману у всіх деталях технологію, засновану на впровадженні сучасних, нових методів і прийомів корекційної роботи, спрямовану на підвищення її якості.

Формування словесного мовлення дитини починається, коли рухи пальців рук досягають достатньої точності, при цьому розвиток моторики пальців готує підґрунтя для подальшого формування мовлення. Дослідженнями науковців

було підтверджено і обґрунтовано зв'язок мовленнєвої моторики та моторики пальців рук. Розвиток дрібної моторики рук позитивно впливає не тільки на формування активного дитячого мовлення, а й на виправлення його недоліків. Систематичні вправи з тренування рухів пальців рук разом зі стимулюючим впливом на розвиток мовлення є і «потужним засобом підвищення працездатності головного мозку».

У дітей, що мають мовленнєві порушення, розвитку дрібної моторики повинна приділятися особлива увага. Робота з розвитку кистей рук проводиться систематично, по 3-5 хвилин щодня, в закладі дошкільної освіти та вдома: вправи для розвитку дрібної моторики містяться в заняттях логопеда і вихователів; ігри з пальчиками – в режимних моментах і прогулянках; пальчикова гімнастика проводиться в комплексі з артикуляційною, вихователями, в спеціально відведений в режимі дня час, а також вдома з батьками; гри і дії з предметами – на фізкультурних заняттях [2].

В логопедичній практиці можна використовувати різні прийоми розвитку дрібної моторики рук.

Розвитку дрібної моторики сприяють ігри з різними дрібними предметами: з гудзиками, рахунковими паличками, сірниками, крупою, зернобобовими, намистом, прищіпками, дротом, гвинтиками, шурупами, гайками, чотками, ігровим тістом, глиною, піском тощо: нанизувати гудзики на дротик або нитки; вибрати на дотик з мішечка всі гудзики з «вушками»; підвісивши один великий гудзик на щільну нитку, розкручувати її так, щоб вийшов звук; рахувати гудзики на дотик; розшукувати серед великої кількості різноманітних гудзиків захований там камінчик; нанизувати скріпки одну на іншу, послідовно за кольором або розміром; розгинати їх, збирати з них ланцюжок; добирати розсіпані скріпки пінцетом, магнітиком; намотувати нитки на палець, олівець; зав'язувати на шнурках різні вузлики; розплутувати їх; скручувати стрічку в рулони; розглядати предмети через стрічки різного кольору; «Малювати» нитками різного кольору і фактури на фланелевій основі; майструвати ляльок з ниток; добирати гайку до гвинтика за розміром; розкласти в коробочки гвинтики або шурупи за розміром: маленькі і великі, довгі і короткі, тонкі і товсті; нанизувати гайки на дріт; викладати ланцюжок гайок – від маленької до найбільшої; викладати фігурки з гайок; розбирати змішані горох і квасолю; викладати намиста з різного насіння; складати з усіх видів насіння композиції на аркуші з пластилінової основою; прищіпками підхоплювати і переносити легкі предмети (листок паперу, клаптик); споруджувати різні конструкції, прикріплюючи прищіпки одну до іншої; виробляти іграшки; виготовляти тісто з борошна, води, солі і харчових барвників; ліпити з тіста, глини, мокрого піску різні фігурки і споруди [2].

Для розвитку дрібної моторики хорошими помічниками стануть звичайні лічильні палички, олівці чи соломинки, гілочки, коли нехитрі завдання допоможуть дитині розвинути увагу, уяву, познайомитися з геометричними фігурами і поняттям симетрії. Використання ігор с пластиліном, що дає унікальні можливості проводити цікаві ігри для загального розвитку дитини, яка створює спочатку незграбні, а потім все більш складні фігурки, коли діти можуть м'яти, відщипувати, натискати, розмазувати, скачувати кульки, розгортати ковбаски,

різати на шматочки, ліпити картинки тощо. Ігри та вправи з папером допоможуть дитині дізнатися, як звичайний папір перетворюється в красиві аплікації і забавні об'ємні іграшки, коли його можна рвати, м'яти, складати, розрізати ножицями, плести килимки з паперових смуг, виконувати завдання в техніці «оригамі».

Улюблене всіма дітьми і дуже корисне заняття – малювання. І не обов'язково малювати тільки олівцем або пензлем на папері або картоні, можна малювати на снігу, піску, запітнілому вікні та асфальті. Корисно малювати пальцем, долонею, паличкою, робити відбитки зім'ятим папером.

Використовуючи ігри з конструктором, мозаїкою, гудзиками, з намистом, з природним матеріалом можна створювати цікаві творчі композиції, що дозволяє розвивати тактильно-рухове сприйняття дитини. Як і будь-яка гра, що вимагає концентрації уваги, шиття, в'язання, плетіння, застібки, шнурування, ігри з мотузкою мають психотерапевтичний ефект, дозволяючи відключатися на час від турбот повсякденності. Для розвитку дрібної моторики використовуються ляльки: в'язані пальчикові, м'які рухливі «ляльки-рукавички», комбіновані, «лялячка», ляльки-маріонетки.

Масаж кистей рук і пальців є одним з видів пасивної гімнастики. Він має загально-зміцнювальну дію на м'язову систему, підвищуючи тонус, еластичність м'язів. Пальчиковий масаж виконуємо долонею, кам'яними, металевими і скляними різнокольоровими кульками; прищіпками; горіхами, каштанами; шестигранними олівцями; трав'яними мішечками; камінням; зондами.

Водночас з пальчиковими іграми, мозаїкою, штрихуванням, ліпленням, малюванням в логопедичних цілях можна використовувати **Су-Джок терапію**. Метод Су-Джок – це сучасний напрям, який об'єднує давні знання східної та останні досягнення європейської медицини. Су-Джок терапія спрямована на активізацію зон кори головного мозку з метою профілактики та корекції мовленнєвих порушень, оскільки стимуляція біоенергетичних точок сприяє дозріванню нервових клітин та їх активному функціонуванню.

У перекладі з корейської Су-Джок-терапія означає: Су – кисть, Джок – стопа. Отже, Су-Джок терапія – це метод корекції з використанням кистей і стоп. Су-Джок терапія – це висока ефективність, безпечність і простота, найкращий сучасний метод самопомоги. За допомогою кульок («їжачків») і кілець зручно масажувати пальці з метою корисного впливу на весь організм. Це дозволяє підвищити потенційний енергетичний рівень дитини, збагачує її знання про власне тіло, розвиває тактильну чутливість.

Цей метод впливає на мовленнєву активність дітей, на корекцію мовленнєвих порушень, нормалізує м'язовий тонус, стимулює мовленнєві області в корі головного мозку; сприяє зниженню рухової та емоційної розгальмованості, удосконалює навички просторової орієнтації, розвиває, пам'ять, увагу, пальчикову моторику, спритність і координацію рухів, допомагає підвищувати фізичну та розумову працездатність, створює базу для швидкого переходу на більш високий рівень рухової активності м'язів. Елементи Су-Джок терапії можна використовувати на різних етапах роботи з корекції мовлення: під час автоматизації звуків; вдосконалення лексико-граматичних категорій,

звукового та складового аналізу слів; при виконанні артикуляційної гімнастики; вдосконаленні навичок вживання прийменників.

Прийоми Су-Джок терапії: масаж спеціальною кулькою долоні; масаж еластичним кільцем, яке діти по черзі надягають на кожен палець, промовляючи вірш із пальчикової гімнастики; масаж стоп: ходіння по ребристих доріжках, масажних килимках, килимках з гудзиками. Методи та прийоми використання елементів Су-Джок терапії: взаємодія з казковим персонажем: дитині пропонується пограти в казку, використовуючи Су-Джок; словесні прийоми: потішки, промовки, вірші, питання, казки, загадки; ігрові прийоми: заняття-гра, ігрові вправи; наочні прийоми: схеми, відеоматеріали, ілюстрації; практичні дії: масаж кистей, стоп і пальців [3].

Враховуючи, що основними видами діяльності в дошкільному віці є ігрова та конструктивна діяльність, немала увага приділяється запровадженню педагогічних технологій, які мають виражений об'ємний характер. Вони дають можливість формувати в дітей з мовленнєвими порушеннями як мовленнєву, так і пов'язані з нею, немовленнєві види діяльності. При виконанні практичних завдань з конструктором працюють різні групи м'язів, відбувається розвиток і корекція моторики рук, пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери. Тренування пальців рук впливає на працездатність кори головного мозку, на розвиток мовлення. Тому застосування **ЛЕГО-технологій**, орієнтованих на розвиток дрібної моторики, є важливим в корекційній роботі логопеда.

Переваги використання ЛЕГО-технологій: відповідність найвищим вимогам гігієнічності, естетики, міцності й довговічності; педагогічна універсальність; гарні наочні посібники й розвивальні іграшки. З виробами з конструктора ЛЕГО дитина може грати, обмацувати їх, не ризикуючи зіпсувати. Конструктор безпечний: не має ризику порізатися, проковтнути отруйний хімічний склад. У дитини руки залишаються чистими, а прибрати вироби можна легко й швидко. При використанні конструктора ЛЕГО в дитини виходять барвисті та привабливі конструкції, незалежно від наявних у неї навичок, вона відчуває успіх, в дитини виникає почуття безпеки, оскільки конструювання – це світ під її контролем. Конструктор ЛЕГО не викликає в дитини негативного ставлення, і вся логопедична робота сприймається як гра. Його можна розташувати на столі, підлозі, килимі і навіть на стіні, дитині під час заняття немає необхідності зберігати статичну поставу сидячи.

Конструктор ЛЕГО допомагає дітям втілювати в життя свої мрії, будувати й фантазувати, працювати й бачити кінцевий результат. Основою корекційної роботи із застосуванням ЛЕГО-технологій є конструювання декорацій, відтворення дій персонажів з озвучуванням, конструювання моделей з подальшим їх описом, використання різних видів мовлення – випереджального, супроводжуючого й завершального, а також використання сконструйованих моделей для розвитку лексико-граматичної складової мовлення. Діти можуть створювати конструкції як на фантастичні теми, так і за реальними сюжетами. Емоційна складова гри сприяє активізації діалогів у процесі роботи. Складання розповідей за побудованими декораціям, наступне об'єднання їх у спільне велике оповідання допомагає дітям простежити просторово-часові відношення,

необхідні для зв'язності висловлювання. Можливість здійснення самостійних дій з елементами конструктора, їх опису та порівняння сприяють формуванню взаємопов'язаного комплексу семантичних, звукових, морфологічних і ритмічних операцій для здійснення пошуку слова, що сприяє збільшенню лексичного запасу, перенесенню слова з пасивного словника до активного.

Застосування ЛЕГО на логопедичних заняттях позитивно впливає на якість корекції й навчання, й сприяє: розвитку лексико-граматичних засобів мовлення в межах визначених тем; формуванню граматичної складової мовлення; формуванню та розвитку правильного тривалого видиху; постановці й автоматизації звуків у ході гри; формуванню графічного образу літер при навчанні грамоти, розвитку тактильних відчуттів; оволодінню звуко-буквеним аналізом і складо-звуковим складом слів; формуванню просторової орієнтації, схеми власного тіла; розвитку й удосконаленню вищих психічних функцій; тренуванню тонких диференційованих рухів пальців і кистей рук.

Використання ЛЕГО-технологій у логопедичному процесі дає можливість здійснювати корекцію з найбільшим психологічним комфортом. Робота над переказом, розповіддю, діалогом стає більш ефективною. Переказ розповіді не за сюжетною картинкою, а за об'ємним образом декорацій з конструктора допомагає дитині краще усвідомити сюжет, що робить переказ більш розгорнутим і логічним. Робота з розвитку мовлення із застосуванням ЛЕГО-технологій робить корекційний логопедичний процес більш результативним. Діти сприймають заняття як гру, вона не викликає в них негативізм, привчає дітей до уважності, посидючості, точного виконання інструкцій. Це допомагає кращому засвоєнню корекційного матеріалу [3].

Одним з цікавих і актуальних інноваційних прийомів логопедичної роботи є застосування скляних **камінців «Марблс»**. Ігри з використанням «Марблс» стимулюють мовленнєвий розвиток шляхом тренування пальців рук, збільшують активність, інтерес дітей на занятті, покращують результат корекції мовлення, варіативні і зручні в застосуванні.

Застосування ігор з камінцями «Марблс» не можна розглядати як самостійний метод корекції, його використання виступає як допоміжний засіб, що дозволяє стимулювати дитину, створювати сприятливий емоційний фон, що покращує ефективність корекційного впливу. Робота з таким матеріалом дає можливість не лише бачити зображене, а й торкатися, брати, відчувати, гратися, маніпулювати, моделювати, озвучувати, чути, максимально використовувати у роботі різні аналізатори. Це цікаво, зрозуміло, посильно, доступно.

Мета використання камінців «Марблс» в логопедичній роботі: корекція, профілактика порушень звуковимови: розвиток дрібної моторики, фонематичного слуху; закріплення, автоматизація, диференціація звуків; розвиток граматичної складової мовлення; розширення і активізація словникового запасу; розвиток зв'язного мовлення; корекція, профілактика дисграфії: розвиток просторових уявлень, закріплення зорового образу літер; підготовка до навчання грамоти: оволодіння фонематичним і звуковим та складовим аналізом і синтезом складів, слів; розвиток уваги, сприймання,

пам'яті, мислення; виховання позитивного настрою дитини на занятті; розвиток вміння зосереджуватися, здатності доводити почату справу до кінця [4].

В корекційній роботі з дітьми з порушенням мовлення використовуємо **пісочну терапію**. Мовленнєві порушення позначаються на формуванні у дітей інтелектуальної, сенсорної та вольової сфер. Діти з порушенням мовлення за рівнем сформованості логічних операцій значно відстають від своїх однолітків. У таких дітей недостатня стійкість і обсяг уваги, обмежені можливості її розподілу, знижена вербальна пам'ять, порушена продуктивність запам'ятовування: діти забувають складні інструкції, елементи, послідовність завдань, у дітей гірше сформовано зорове сприймання, просторові уявлення, увага і пам'ять; діти малоактивні, ініціативи у спілкуванні не виявляють.

Під час роботи з дітьми із порушенням мовлення треба шукати єдині засади взаємодії психолога, вихователя та вчителя-логопеда, а саме: розвиток і корекція пізнавальної та емоційної сфери. Реалізація цих цілей можлива при взаємодії фахівців у розвитку мовлення і немовленнєвих психічних процесів і функцій.

Використання ігор та ігрових вправ пісочної терапії в логопедичній роботі з дітьми із порушенням мовлення цілком ефективно. Технологія пісочної терапії дозволяє одночасно вирішувати завдання діагностики, корекції та розвитку мовлення. Сама ж дитина вирішує завдання самовираження, розвиває самооцінку, вчиться працювати в колективі. У багатьох випадках гра з піском виступає як провідний метод корекційного впливу. В інших випадках – як допоміжний засіб, що дозволяє стимулювати дитину, розвивати її сенсомоторні навички. Занурення обох рук в пісок знімає м'язову, психоемоційну напругу дитини, розвиває моторику рук, оскільки пальці рук наділені великою кількістю рецепторів, які посилають імпульси в центральну нервову систему людини, підтверджуючи зв'язок рук і мозку. Чим краще розвинена рухова активність пальців рук, тим краще сформоване мовлення [5].

Розглянуті технології розвитку дрібної моторики, безумовно, не вичерпують усіх можливих варіантів використання засобів розвитку дрібної моторики рук у корекційній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями. Проте, необхідно нагадати і про доцільність використання щоденних рутинних активностей (наприклад, із індивідуальної гігієни, побутових доручень і таке інше). Враховуючи сучасні соціальні тенденції, коли переважно усі ці елементи найчастіше виконуються дорослими з метою, зокрема, економії часу, а виробництво (одягу, взуття, зубних щіток) спрямовується на мінімізацію зусиль до їх використання, не виключено, що **Busy board** найближчим часом може стати єдиним засобом знайомства дитини із застібанням гудзиків, блискавок, шнурівкою тощо, і, відповідно, попит на появу нових технологій розвитку дрібної моторики не знизиться, і вірогідніше буде представлений саме інтегрованими із життя доступними дитині повсякденними видами активності.

Список літератури

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. К. : Академвидав, 2015. 304 с.

2. Акименко В. М. Новые логопедические технологии. Ростов н/Д: Феникс, 2009. 105 с.
3. Ревуцька О. В. Інноваційні технології в спеціальній освіті. Бердянськ, 2018. 216 с.
4. Ревуцька О. В. Використання новітніх педагогічних технологій у логопедичній роботі з дітьми. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXVIII Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукова, Є.О. Романенка. Лімасол (Кіпр): ГО «ВАДНД», 07 січня 2023 р. С. 243-248.*
5. Ревуцька Олена, Линдіна Євгенія. Використання терапії піском в корекційній роботі з дітьми з логопатологією. *Scientific achievements of modern society. Abstracts of the 12th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. Liverpool, United Kingdom. 2020. Pp. 323-333.*

Арт-терапія у роботі з дітьми дошкільного віку

Чепеленко Юлія Іванівна

Психолог, вихователь.

Новоселівський ліцей Нововодолазької селищної ради Харківської області.

Шамушкіна Марина Іванівна

Вихователь

Новоселівський ліцей Нововодолазької селищної ради Харківської області.

Виховання дітей ХХІ століття – складний процес, який вимагає впровадження інноваційних педагогічних технологій. Так, виходячи з мети Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ ст. [1], Концепції Нової Української школи [2], Закону України «Про дошкільну освіту» [3] та оновленого змісту, форм, методів і засобів навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку, відповідно до вимог Базового компоненту дошкільної освіти (2021) [4], та діючих програм розвитку дитини, вихователі мають не лише на високому рівні впроваджувати сучасні технології у професійну діяльність, а й забезпечити цілеспрямоване психолого-педагогічне сприяння повноцінному розвитку дітей дошкільного віку.

Тож, сучасні науковці наголошують, що найважливішим для процесу становлення дошкільника є його якісний розвиток, особистісна активність, яка проявляється у різноманітних видах дитячої творчості [5]. Діти відчують чимало почуттів, як позитивних, так і негативних, проте ще не вміють їх правильно виражати й контролювати. Навчити їх цьому – завдання близьких дорослих та працівників освіти.

Дитяча психіка вразлива й потребує дбайливого ставлення, адже дошкільники тільки починають пізнавати самих себе й світ навколо. У своєму житті вони часто стикаються з серйозними труднощами: у сім'ї, дитячому садку, під час спілкування з іншими й наодинці з самими собою.

А саме тому у своїй роботі ми використовуємо арт-терапію. Дитяча арт-терапія – простий та ефективний спосіб психологічної допомоги, що базується на творчості та грі. Іншими словами, це – лікування творчістю.

У Енциклопедії освіти арт-терапія визначається, по-перше, як складова частина психотерапії, по-друге, як «лікувально-профілактична й корекційна діяльність із використанням синтезу галузей наукових знань – педагогіки, психології, мистецтва, медицини» [6, С. 29]. Перевагами використання арт-терапії з дітьми дошкільного віку є: високий інтерес у дітей до заняття; простота застосування технік; відсутність протипоказань до застосування (крім важких психічних порушень таких як розлади свідомості, маніакальне збудження) [7]. Вони сприяють зниженню рівня тривожності, агресивності, імпульсивності, розвитку дрібної моторики, зняттю психосоматичної напруги, розвитку мовлення та фантазії та сприяють гармонізації особистості.

Арт – терапія – найбільш м'який, але водночас дієвий метод роботи, що дає змогу встановити контакт навіть із найпроблемнішими дітьми. Дошкільники не завжди відкриті для відвертої розмови, а розуміти свої проблеми, та тим більше визнавати їх, ще не вміють. Тож у пригоді стають різноманітні арт-терапевтичні засоби та техніки. У своїй роботі ми використовуємо такі методи арт-терапії:

1. **Нетрадиційні техніки малювання** викликають у дітей безліч позитивних емоцій, відкривають можливості використовувати добре знайомі їм предмети в якості художніх матеріалів. Ми використовуємо у роботі різні техніки малювання, такі як малювання пальчиками, долонькою, виделкою, зубною щіткою, ватяними паличками, косметичними дисками, трубочками для напоїв, папером, піпетками та губками.

Так, за допомогою соняшникової олії та ватяних паличок діти малювати пейзаж за вікном. Дана вправа не лише стимулює розвиток моторики дітей, уяви та фантазій, а й має заспокійливий ефект, спонукає дитину змінюватися (масло розтікається, змінюється – я теж можу).

Малювання пальчиками дає можливість дитині отримати новий досвід емоційного прийняття з себе та розширює збагачує образ власного «Я». Дану техніку можна використовувати як профілактику та корекцію дитячої тривожності, соціальних страхів та пригніченості.

2. **Музикотерапія** ґрунтується на своєрідному лікуванні музикою, піснею, музикуванням. На заняттях з музичного мистецтва ми використовуємо пасивну та активну форму музикотерапії. Пасивна (прослуховування музики), яка спрямована на зниження рівня психоемоційного напруження.

Також ми використовуємо активну форму музикотерапії - інструментальна та вокалотерапія. Діти не лише навчаються співати, опановують музичні інструменти, а й ознайомлюються зі своєрідністю окремих музичних мелодій, ритмів, техніки їх виконання тощо.

3. **Танцювально-рухова терапія** – використовує рух, танці для розвитку соціального, когнітивного, емоційного й фізичного життя дитини. Ми виконуємо вправи під музику, релаксаційні та балетні. За допомогою них у дитини розвивається гнучкість, вона вчиться правильно дихати, долає страх перед невдачею, поліпшує комунікативні навички, підвищує рівень самооцінки. Релаксаційні вправи дозволяють дітям подолати нервову напругу та заспокоїтися, таким чином відновити емоційний стан.

4. **Казкотерапія** – допомагає зануритися у внутрішній світ та налагодити контакт із зовнішнім. У своїй роботі ми використовуємо книгу казок Аліни Руденко «Ігри і казки, які лікують» [8]. Бо завдяки казці постає можливість за допомогою вигаданих речей знищити свій страх або перетворити його на щось добре чи смішне. Також у дітей дошкільного віку формуються моральні цінності, активізується їх інтелектуальний та емоційний розвиток. Казка дає можливість подивитися дитині на себе та свої страхи збоку. Також казка допомагає зменшити прояви агресивності у дитини, знизити рівень тривожності, допомогти налагодити відносини з іншими дітьми, дорослими [9].

5. **Мульт-терапія** – допомагає лікувати дитячі душі засобами кіномистецтва. За допомогою спільного перегляду мультфільму можна

увиразнити відображення певної скрутною життєвої ситуації, в котру потрапила дитина, і запропонувати розв'язання наявної проблеми. Позитивний виховний вплив даного виду арт-терапії полягає в тому, що діти на прикладі героїв навчаються правилам поведінки у соціумі, знайомляться з іншими культурами, розвивають когнітивні процеси.

6. Ігротерапія – психотерапевтичний метод, котрий базується на застосуванні ігрової гри, в якості з однієї з найбільш інтенсивних методик впливу на особистісний розвиток дитини. за допомогою різних ігор спрямованих на сенсорний розвиток. Обігрування дітьми казок української народної творчості дає можливість дітям перейняти мудрість поколінь, допомагає подолати конфлікти та встановити позитивний емоційний фон в групі. досягати психологічного балансу. Адже, ігротерапія забезпечує емоційну розрядку, знімає нервову напруженість, зменшує прояви страхів (гра «Сміливі миші») [], покарань, замкнутих просторів, оптимізує гнучкість в діях, сприяє освоєнню групових норм поведінки (гра «Доньки-матері», «Супермаркет», «Перукарня»), налагодження контакту між малюками та їхніми батьками, розвиває координацію рухів і спритність [10].

7. Пісочна терапія – вид арт-терапії, який забезпечує розвиток емоційно-почуттєвої сфери дошкільника. Творча діяльність вихованців у пісочниці передбачає різноманітні маніпуляції: дитина «їздить» рукою по піску, «ходить» пальчиками, будує фортеці, пагорби, ями, бере в руку пісок і випускає його, малює на ньому, використовує іграшки, фігурки тварин, живі квіти, гілочки дерев тощо.

Важливо те, що пісок гіперактивних дітей урівноважує, скутих розслабляє, тривожних заспокоює, агресивних утихомирює, а також діти навчаються зважати на думку товаришів та люб'язно спілкуватися між собою.

Таким чином, арт-терапія має багато видів, якими слід володіти сучасний вихователь. Адже світ арт-терапії дає можливість гармонійно поєднувати виховний, розвивальний, діагностичний і корекційний впливи, сприяє розвитку творчих, когнітивних здібностей дітей, фізичному та психічному здоров'ю, покращує емоційний стан та соціальні відносини.

Список літератури:

1. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 04.02.2023).
2. Міністерство освіти і науки України - нова українська школа. Головна | Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 04.02.2023).
3. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 04.02.2023).

4. Міністерство освіти і науки України - Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Головна | Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 04.02.2023).

5. Городиська В. В. Упровадження арт-терапії як інноваційної технології у дошкільних закладах освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. Т. 1, № 69. С. 56–61.

6. Енциклопедія освіти. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

7. Лисенкова І. П. Особливості застосування різних видів арт-терапії в роботі з дітьми дошкільного віку. Народна освіта. Електронне наукове фахове видання. 2014. № 3 (24). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2600 (дата звернення: 04.02.2023).

8. Руденко А. Ігри і казки, які лікують. Київ : Основа, 2022. 208 с.

9. Буркало Н. І., Данилюк І. В. Особливості застосування арт-терапії в роботі з дітьми. PSYCHOLOGICAL JOURNAL. 2021. № 7 (9 (53)). С. 85–98.

10. Ігротерапія. URL: <https://ukrloves.com/psihologija/20842-igroterapija.html> (дата звернення: 04.02.2023).

Вплив суб'єктивного переживання самотності на особистість раннього дорослого віку

Сидоренко Ольга Борисівна

Доцент, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психосоматики та психологічної реабілітації

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Лотиш Софія Андріївна

Здобувачка ступеню вищої освіти бакалавра

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Сучасний соціально-політичний контекст суспільного життя кожного студента країни призводить до поглиблення переживання своєї самотності саме негативних її аспектів. Часи карантину та повномасштабної війни зумовили певну стандартизацію дистанційної форми навчання, що призводить кожного здобувача освіти до наявних в нього засобів виходу в мережу інтернет, закріплює ведення «домашнього» образу життя, що у подальшому ускладнює формування навичок відкритого спілкування та сприяє наростанню почуття самотності. Тривале перебування в таких умовах породжує ряд психологічних проблем, більшість яких призводять до переживання власної самотності, що в більшості випадків супроводжується переживанням фрустрованості, пригніченості, страху, тривожності, появою невпевненості та відчуттям соціальної дезадаптованості.

Феномен самотності є досить вивченим у психології, філософії та педагогіці. У психології самотність розглядалась у працях А. Маслоу, К. Роджерса, Х. Саллівана, З. Фрейда, Е. Фромма, К. Хорні, Е. Еріксона, К. Юнга.

Самотність визначається як «один з психогенних факторів, який впливає на емоційний стан людини, що знаходиться в змінених (незвичних) умовах ізоляції від інших людей. Під самотністю можна розуміти відчуття або стан людини, що перебуває в умовах реальної або умовної соціальної депривації».

Науковцями було виділено чинники виникнення суб'єктивного переживання самотності, які були розподілені на дві групи: індивідуально-психологічні, такі, як тривожність, самоідентифікація, внутрішній локус-контроль, комунікативна компетентність, Я-концепція, соціальний та емоційний інтелект, риси характеру, здатність до рефлексії, рівень домагань, механізми психічного захисту, допінг-стратегії, самонавіювання, самооцінка, емпатія, відчуженість; соціально-психологічні чинники, що відбивають самотність особистості в системі стосунків «Я-інші», такі як: розрив стосунків (дружніх чи любовних), неприйняття групою, зміна напрямку спілкування) [2].

Поширеною думкою у суспільстві є припущення про те, що самотність є «віковим явищем» і ризик зіткнення з нею зростає паралельно з дорослішанням людини та старінням. Але аналіз наукової літератури свідчить про те, що значну

сприйнятливості по відношенню до самотності мають представники раннього дорослого віку (16-23(25) років). Це обумовлено ситуацією того екзистенціального надлому, який відбувається у період посилення індивідуальних тенденцій, відходу від тотальної ідентифікації зі значимими дорослими та потребою у встановленні власної ідентичності – ключовими особистісними тенденціями цього вікового періоду.

Ситуація формування «Я» у даному віковому періоді змінюється, починають переважати індивідуалістичні тенденції, що породжують відчуття власної неповторності і унікальності, активізується саморефлексія, внаслідок чого особистість зіштовхується з відчуттям самотності. На внутрішньому плані в цей момент розгортається суперечність, дисгармонія між людиною і суспільством.

Н. Хамітов вбачає у такій дисгармонії перспективу виникнення гармонії: через проходження лабіринтів самовизначення особистість здобуває можливість встановити внутрішній баланс між зовнішнім соціальним і внутрішньо особистісним, в процесі якої здійснюється перероблення та інтеграція досвіду взаємодії за світом. Відтак, самотність трактується як необхідна умова формування особистості, в межах якої здійснюється тимчасове відсторонення від суспільного і заглиблення у власний внутрішній світ. Ціннісні коливання, відповіді на питання «Хто я?», «Чого я хочу?», «Що для мене щастя?» закладають основи особистісного компасу, за яких вже майже доросла особистість буде приймати рішення і керувати своїм життям, також цей духовний каркас закладає внутрішню основу особистості, яка виділятиме її з-посеред інших у вирі соціальної взаємодії [5].

Варто відзначити, що загрозою зіткнення з відчуттям самотності, постає адаптація до студентського життя. В цьому контексті можуть виникати такі проблеми: невпевненість у собі (замкнутість, неготовність до прийняття нових соціальних ролей у групі), проблеми у взаємодії з новим соціальним оточенням (встановлення міжособистісних взаємозв'язків), відчуття відірваності від звичного життя, що звичайно виникає при зміні місця проживання, фрустрованість значними фінансовими обмеженнями, зниження мотивація до навчання, нездатність самостійно організувати свою учбову діяльність, недостатня наполегливість у досягненні поставленої мети тощо.

Перехід зі школи до ВНЗ змінює положення особистості в системі соціальних та міжособистісних зв'язків призводить до відчуття самотності у значній кількості молодих людей. Що зумовлюється відходженням від стосунків шкільного періоду та входження у абсолютно нове соціальне середовище. Її прояви мінімізуються з досягненням певної особистісної інтегрованості у соціальну систему, яка вирішується в межах задач кризи ідентичності при досягненні внутрішньоособистісної гармонії. Також, процес адаптації у новому соціальному середовищі значно полегшується з опорою на розвинутість комунікативних навичок особистості, актуальних при встановленні контакту з оточуючими.

В. Бедан вивчаючи причини виникнення суб'єктивного переживання самотності встановила, що вони найчастіше пов'язані із: суб'єктивним

благополуччям, якістю і сенсом життя, психологічним благополуччям, самоорганізацією життя, екзистенційними ресурсами, психоемоційним вигоранням, депресивністю, почуттям провини, тривоги, дефіцитом спілкування, товариськістю, ціннісними та смисложиттєвими орієнтаціями, життєстійкістю, самоактуалізацією, самодостатністю, самостваленням, конфліктністю, асертивністю, адаптивністю, соціальним інтелектом, автономністю, товариськістю, комунікативними якостями особистості, рефлексивністю, іноваційним потенціалом, тощо [1].

Науковці Ф. Зімбардо, Є. Ільїн, І. Кон, О. Леонтьєв, М. Міцелі, Н.Олійник встановили, що існує зв'язок між самотністю та самооцінкою. Вченими було доведено, що неадекватна самооцінка негативно впливає на можливості особистості до встановлення і збереження стосунків, виступаючи значним бар'єром у соціальній взаємодії. Здійснюючи регулятивну функцію в діяльності особистості, самооцінка впливає на ефективність діяльності, вибір та постановку цілей, а також на мотивацію досягнення мети. Так, надмірно низький рівень оцінки своєї соціальної привабливості і невпевненість у своїх силах зумовлюють поглиблення відчуття самотності у осіб раннього дорослого віку [3].

Привертає увагу той факт, що особистість може визнавати себе самотньою або ні. Тут розкривається когнітивний аспект переживання, що варіюється в межах адекватності – неадекватності (відповідність дійсності). Тобто має місце суб'єктивна інтерпретація свого соціального та емоційного стану, яка в разі дисонансу з умовами сьогодення може свідчити про те, що людина або не визнає свою самотність, або необґрунтовано вважає себе самотньою. Такий зміст вкладається в критерій об'єктивної-суб'єктивної самотності.

Об'єктивна міра самотності знижується у тих осіб, хто докладает зусиль до того, щоб її уникати, в той час ті люди, що добровільно обирають свою самотність, примирюються з нею і найчастіше до неї вдаються. Це залежить від особистісного ставлення до своєї самотності та ступеня соціальної активності особистості, яка зумовлює пасивне прийняття свого місця у суспільстві або рішучість дій щодо зміни у випадку невдоволення ним.

Визнання ролі суб'єктивної оцінки своєї самотності можна надати позитивного сенсу як можливості до саморозвитку і самозаглиблення. Це припускає можливість виділення оптимального ставлення до своєї самотності з досягненням максимально продуктивного її використання – відкриваються можливості для осмислення поточної соціальної ситуації, усвідомлення свого місця у суспільстві, визначення міри його погодженості з власними потребами, звернення до своїх внутрішніх ресурсів та встановлення цілей.

Для осіб раннього дорослого віку найбільш актуальним виступає можливість гармонізування свого особистісного розвитку, досягнення динамічної рівноваги між суспільними тенденціями та власною життєвою перспективою.

Детермінантою, що забезпечує особистість від негативного переживання самотності є відчуття самоефективності. Зміст поняття екстраполюється на здатність особистості вирішувати життєві проблеми, відповідати вимогам середовища. Конструкт самоефективності розкривається А. Бандурою у якості

детермінанти поведінки особистості, яка визначає її спроможність оцінювати власні здібності, вірити в них та вибудовувати послідовність дій, необхідних для досягнення високої мети. Закладені в особистості самосприйняття, виражені у самооцінці та сформованій Я-концепції – категоріях самоефективності, дозволяють продуктивно переживати ситуації усамітнення, уникаючи деструктивних дисфоричних переживань, а також уможливають встановлення задовільних соціальних взаємозв'язків з новими членами оточення [6].

Відчуття самоефективності та інтенція на успішність виконуваної діяльності, зумовлені переконаністю у власних силах та вірою у свою компетентність, забезпечують ефективну адаптацію до умов та реалій життя, підвищення відчуття впевненості, що зумовлює зниження ризику переживання самотності у ранньому дорослому віці.

Отже, незважаючи на багатоманітність природи та виявів самотності, загальними тенденціями для неї є: переживання відчуження як першопричини виникнення стану самотності; негативний характер переживань здебільшого визначається суб'єктивними контекстами; типовими емоційними реакціями, що супроводжують самотність є відчуття безпорадності, тривоги, безсилля, спустошеності, втрати сенсу життя, відчуття покину тості, відокремленості, незахищеності; у переживанні самотності закладається потенціал для саморозвитку особистості.

Ресурсом до подолання цих проблем виступає потреба у соціальній взаємодії, а також переконаність у правильності зробленого вибору, його «привласнення», усвідомлення усіх труднощів як невід'ємної частини власного вибору життєвого шляху. Ці дві змінні, з-поміж інших, зумовлюють усвідомлення і прийняття своєї нової соціальної ролі, забезпечують сталість своїх поглядів та впевненість у собі. Така позитивна інтеграція у нові суспільні взаємозв'язки значно полегшується відчуттям особистості своєї внутрішньої цілісності, достатнім рівнем розвитку комунікативних навичок, досягненням особистістю відчуття ідентичності, що забезпечує більшу соціальну адаптивність і легкість взаємодії з новими членами оточення.

Список літератури:

1. Бедан, В.Б. (2018) Індивідуально-типологічні особливості схильності особистості до переживання самотності (Дис. канд. психол. наук). Одеса.
2. Коломієць, Л.І., & Григоров, Є.В. (2017). Психологічний зміст і чинники самотності особистості. *Психологічний часопис: збірник наук. праць*. № 3 (7), 59-69.
3. Крохмаленко, К. А. (2021) Вплив відчуття самотності на рівень самооцінки студентів: зб. наук. праць за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів. Херсон. 209-212.
4. Лук'яненко, В. В. (2011). Психологічні особливості становлення здатності до самоефективності в юнацькому віці (Дис. доктора психол. наук) Київ.

5. Мовчан, М.М. (2009). *Самотність як феномен буття особистості: монографія*. Полтава: РВВ ПУСКУ.
6. Bandura A.(1993). Perceived Self Efficacy in Cognitive Development and Functioning // *Educational Psychologist*. V. 28 (2). P. 117-148.

Перспективні матеріали для підвищення стійкості штампового оснащення

Голуб Д.М.

канд. техн. наук, доцент

Жаріков С.В.

канд. техн. наук, доцент

Донбаська державна машинобудівна академія

Штамповий інструмент при експлуатації піддається стиску, крученню та іншим деформаціям. Його здатність чинити опір впливу зазначених сил характеризує стійкість, яка визначає можливість інструменту витримувати великі навантаження, та протистояти вібраціям і ударним навантаженням.

Найважливішою характеристикою ріжучих властивостей матеріалу інструменту є твердість, оскільки вона повинна бути значно вищою за твердість оброблюваного матеріалу, тому для інструментальної сталі після термообробки значення твердості повинно становити зазвичай 60-65 HRC.

Зносостійкість та в'язкість, як і твердість та в'язкість, властивості взаємно протилежні. Фактори, що підвищують твердість, знижують в'язкість, тому для підвищення в'язкості при збереженні твердості необхідне отримання можливо дрібнішого зерна, легування Мо, поліпшення стану меж зерен, а також введення мікродобавок. На в'язкість штампових сталей найбільше впливають: хімічний склад і, насамперед, вміст вуглецю, величина, кількість і розподіл неметалевих включень, величина зерен аустеніту, а також кількість, розподіл та дисперсність карбідів [1, 2].

Від правильного вибору матеріалу штампового інструменту та режиму термічної обробки залежить тривалість його експлуатації. При цьому необхідно передбачити чинники, які впливають на його стійкість, наприклад, величина питомих тисків, характер навантаження, температура розігріву і величина термічних напруг, оскільки деталі штампів (пуансони, матриці) піддаються ударному навантаженню з сильною концентрацією напруги на робочих кромках або поверхні.

За інших рівних умов при масовому виробництві деталі штампів повинні виготовлятися з таких матеріалів, які могли б забезпечити максимальну продуктивність за високої стійкості штампів [3].

Для виготовлення штампового інструменту для холодного штампування використовуються різні сталі та сплави з особливим комплексом фізико-механічних властивостей.

Підвищення стійкості штампового інструменту та зниження витрат на виготовлення деталей забезпечується використанням більш стійких матеріалів та покращенням умов експлуатації штампового оснащення.

Одним з найбільш ефективних способів виготовлення та відновлення штампового інструменту є наплавлення. Порівняно з іншими способами

підвищення стійкості штампів (хіміко-термічні методи, загартування СВЧ та інш.), наплавлення комплекснолегованими сплавами дозволяє не тільки виготовляти нові деталі, а й багаторазово відновлювати зношені. При раціонально підбраному складі наплавленого металу воно дозволяє підвищити міжремонтну стійкість інструменту.

При вирубіванні деталей простої конфігурації з товщиною стінки до 3-4 мм для пуансонів і матриць використовують інструментальну вуглецеву сталь марок У8А та У10А [4]. Після термічної обробки поверхня деталей з цих сталей може мати твердість HRC 60-64 при зниженій твердості і високій в'язкості глибоких шарів металу. Однак вуглецеві сталі характеризуються низькою стійкістю, тому незважаючи на доступність і невисоку вартість, широкого застосування нині вони не знаходять.

Для вирубіванні деталей складної конфігурації, а також при товщині матеріалу понад 4 мм рекомендується застосовувати інструментальну леговану сталь марок Х12, Х12М, 9ХВГ [3, 4], Х12Ф1, 9ХС, Х6ВФ [3], 12Х13, 12Х14Н HRC 36-56.

Високохромисті сталі володіють великою твердістю в загартованому стані, гарною прожарюваністю, малим коробленням і відсутністю тріщин при загартуванні, високою зносостійкістю. Однак значна карбідна неоднорідність погіршує ударну в'язкість цих сталей та стійкість штампів.

Для підвищення стійкості інструменту розроблено ряд комплекснолегованих штампових сталей Х2В2ФМ, Х2ГСВ2Ф, 8Х3ГСВ2Ф [7], 7ХГ2ВФМ, ХГ3ВФМ, 8Х4В3М3Ф2, 7Х3ГСМ [5, 7], 5Х5М2ВНФ [6], 6Х8С2РТ [8]

На підставі літературних даних [5, 7, 8, 9] та попередніх досліджень при виборі складу наплавленого металу для порівняльної оцінки обрані штампові сталі марок: Х12М, 12Х14Н3, Х2В2ФМ, 8Х3ГСВ2Ф, 6Х8С2. Порівняльна оцінка зроблена за комплексом властивостей: теплостійкість, відносна зносостійкість, ударна в'язкість та стійкість наплавлених цими сталями штампів.

Теплостійкість визначається максимальною температурою відпуску, при якій штампова сталь ще зберігає допустиму величину твердості 54 HRC. При дослідженнях теплостійкості загартування зразків проводилося в мастилі з оптимальною для кожної сталі температурою нагрівання. Встановлено, що найбільшу теплостійкість мають сталі Х12М, Х2В2ФМ та 8Х3ГСВ2Ф.

Відносна зносостійкість визначалася як відношення інтенсивності зношування матеріалу еталона до інтенсивності зношування зразка в однакових умовах. Як матеріал еталона прийнята сталь У8. Встановлено, що у найменшій мірі схильні до стирання за однакової твердості сталі: Х12М, 12Х14Н3, Х2В2ФМ і 8Х3ГСВ2Ф.

Пластичні властивості штампової сталі характеризує ударна в'язкість. Найбільші значення ударної в'язкості спостерігаються для сталей 7ХГ2ВФМ і 8Х3ГСВ2Ф. Менші – для сталі Х2В2ФМ, що пояснюється вищим вмістом у ній вуглецю. Найменшу ударну в'язкість мають сплави Х12М і 12Х14Н3, що обумовлено значною карбідною неоднорідністю.

Оцінку стійкості наплавленого металу виконано виробничими

випробуваннями штампів для холодного обрізання деталей зі сталі Ст. 3 завтовшки 4 мм. Стійкість штампу визначалася за кількістю деталей, що обрізали, до повного зносу ріжучих кромки. Найбільш високу стійкість показали інструменти, наплавлені металом типу 8ХЗГСВ2Ф. Високу стійкість виявили також інструменти, наплавлені сплавом типу Х2В2ФМ, 6Х8С2РТ.

Таким чином, на основі проведеного аналізу найбільшою мірою вимогам до вирубних штампів задовольняє сталь 8ХЗГСВ2Ф, яка була взята за основу в подальших дослідженнях. Разом з тим, у всіх зазначених випадках наплавлення самозахисними порошковими дротами глибина проплавлення залишалася такою, що необхідний склад металу досягався лише в 3-4 шарі.

Список літератури

1 Богуцкий, А.А. Повышение стойкости наплавленного слоя при наплавке самозащитной порошковой проволокой биметаллического инструмента / А.А. Богуцкий // Вестник Донбасской государственной машиностроительной академии: сб. науч. трудов. – Краматорск: ДГМА. – 2012. – № 3 (28). – С. 47-50.

2 Балдаев, Л.Х. Реновация и упрочнение деталей машин методами газотермического напыления / Л.Х. Балдаев. – М., 2004.

3 Ракошиц Г. С. Изготовление и сборка штампов / Г. С. Ракошиц. – М. : Машиностроение, 1968. – 168 с.

4 Зубцов А. Ф. Стойкость штампов / А. Ф. Зубцов, В. Д. Корсаков. –Л.: Машиностроение, 1971. – 200 с.

5 Геллер Ю. А. Инструментальные стали / Ю. А. Геллер – М. : Metallurgy, 1983. – 527 с.

6 Кальянов, В.Н. Мартенситно-старяющие стали для наплавки штампов / В.Н. Кальянов, В.А. Багров // Сварочное производство. – 2003. – № 2. – С.35-37.

7 Карпенко В. М. Свойства наплавленной стали для штампов холодной деформации / В. М. Карпенко, В. Т. Катренко // Удосконалення процесів та обладнання обробки тиском в металургії і машинобудуванні. – Краматорськ : ДДМА, 1998. – 419 с.

8 Антонов В. А. Восстановительная наплавка малогабаритных штампов холодной штамповки / В. А. Антонов, И. А. Кондратьев. – Режим доступа : http://www.engineering-surface.com.ua/ru/ss/vosstanovitel'naja_naplavka_malogabaritnih_shtampov.html

9 Наплавочная проволока. Черная и цветная металлургия / Предприятие «ТМ.ВЕЛТЕК». – Режим доступа : <http://www.tm-veltek.ru/wire/melt>.

Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference
Peculiarities of the manifestation of science in the academic subject
Lyon, France
February 06 – 07, 2023

This collection is a set of abstracts of an international conference in which researchers in various fields took part. The materials are presented in the interpretation of the authors and are protected by copyright in accordance with the terms of the license Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International License. Anyone can use these works in their research with the obligatory indication of authorship.

We recommend using the following quote:

Bulycheva T., Hryniuk T. (2023). World experience and the Ukrainian way of transforming university education into a system for training specialists in the tourism industry. Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference : Peculiarities of the manifestation of science in the academic subject. Lyon, France, 06–07 February. Pp. 29-32. URL: <https://intersci.eu/events/peculiarities-of-the-manifestation-of-science-in-the-academic-subject/>

All materials were examined for formal features (formatting, language style, citations and references).

The editorial office did not always agree with the position of authors.

Contacts of the editorial office:

«InterSci»

E-mail: info@intersci.eu

URL: <https://intersci.eu>